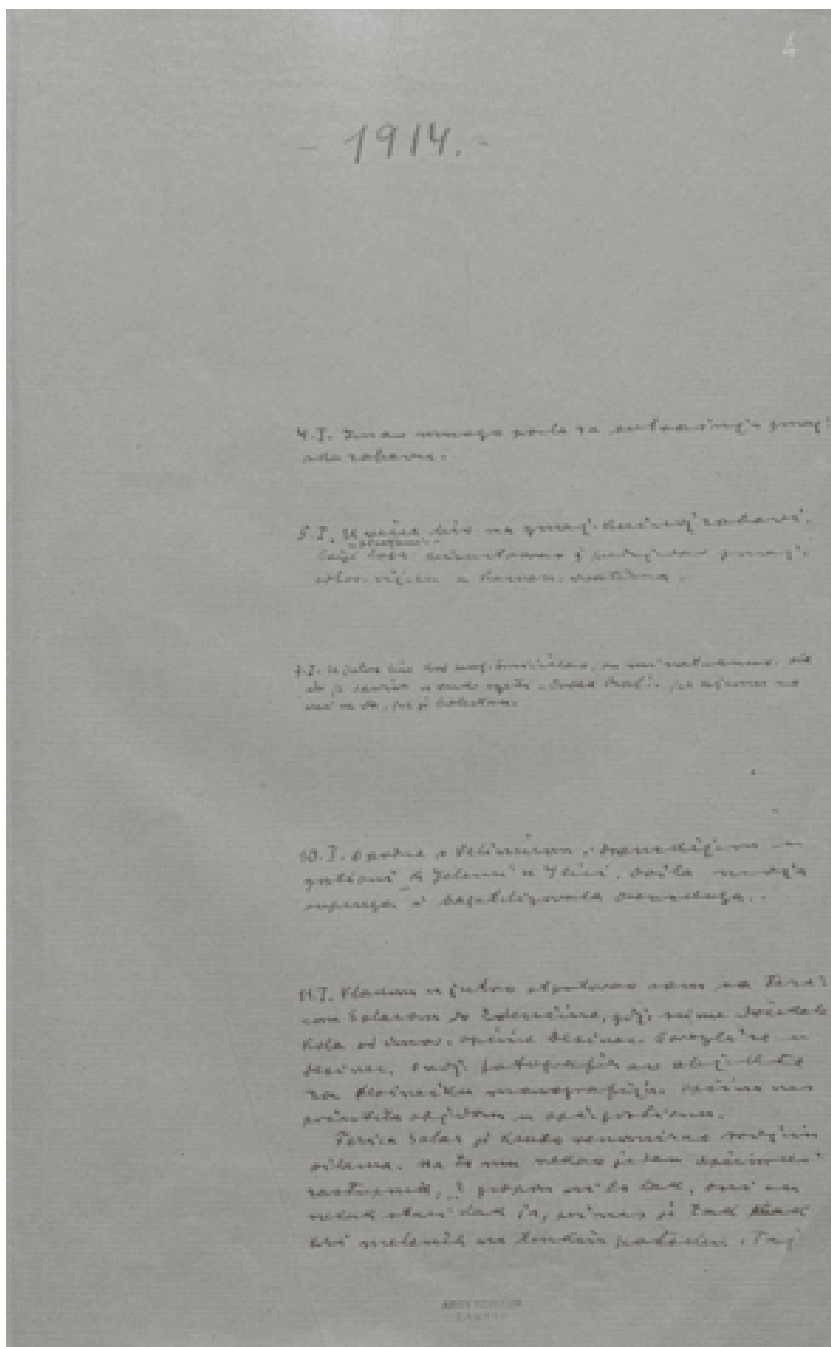

Dnevnik Emilija Laszowskog
1914. – 1918.

1914. godina

Prva stranica Dnevnika 1914.
 HR-HDA-806. Emilij Lazowski, 1.4.10. Dnevnik 1914..

4. I. Imao mnogo posla za sutrašnju zmajsku zabavu.

5. I. U večer bio na zmaj. kućnoj zabavi u Streljani.² Poslije toga prisustvovao i predsjedao zmaj. odbor. sijelu u Kam. vratima.

7. I. U jutro bio kod prof. Smičiklasa.³ On mi natuknuo da mi je samom u ruku uzeti „Codex dipl.“, jer njemu se već ne da jer je bolestan.

10. I. O podne s Velimirom⁴ i Drenskim⁵ u gostioni „K jelenu“ u Ilici. Došla moja supruga⁶ i bagatelizirala Drenskoga.

11. I. Vlakom u jutro otputovao sa Fericom Solarom⁷ do Zdenčine, gdje su me dočekala kola od domać. općine Desinec. Povezli se u Desinec. Ondje fotografirao objekte za desiničku monografiju. Općina nas počastila objedom u opć. gostioni.

² Otvorena 1808. u podnožju Tuškanka kao prva sportska građevina na području Zagreba. God. 1883. postojećoj je zgradi dodana dvorana za priredbe koja je doskora obilježila gradski društveni život.

³ Tadija Smičiklas (1843. 1914.). Povjesničar. Od 1863. profesor povijesti i hrvatskog jezika u osječkoj gimnaziji. Nakon studija povijesti i zemljopisa u Pragu i Beču diplomirao je u potpunosti u gradu 1869. Od 1867. suradnik je na Institutu za proučavanje austrijske povijesti u Beču, a po završetku studija profesor povijesti i hrvatskog jezika u riječkoj gimnaziji (1870. 1873.). Od 1873. predavao je na Velikoj gimnaziji u Zagrebu, gdje se uključio u rad Matice hrvatske. Autor prve kritičke sinteze hrvatske povijesti (dvosveščana *Poviest hrvatske*, 1879. 1882.) Od 1889. do 1901. predsjednik Matice hrvatske, a 1882. 1905. redoviti profesor na Katedri hrvatske povijesti i pomoćnih povijesnih znanosti na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. God. 1886. 1887. dekan istoga fakulteta, a 1888. 1889. rektor Zagrebačkoga sveučilišta. Od 1883. bio je redoviti član JAZU. S Laszowskim je bio u iznimno prisnim, prijateljskim odnosima. Kao i Tkalčić, bio mu je mentorom u historioografskome radu. Otvorio mu je vrata Matice hrvatske i JAZU, što u pogledu članstva, što objavljivanja radova pod njihovim okriljem. Od samih početaka surađivali su na izdavanju zbirke isprava *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, a Laszowski je na toj za proučavanje hrvatske srednjovjekovne povijesti i danas nezaobilaznoj publikaciji pripomagao od I. sveska (Zagreb, 1904.), a poslove oko tiskanja sa Smičiklasom vodio je od VI. do XII., dok je XIII. svezak (Zagreb, 1915.), nakon Smičiklasove smrti kao sastavljač i urednik potpisao zajedno s M. Kostrenčićem.

⁴ Velimir Deželić st. (1864. 1941.). Bibliotekar. Sin Gjüre, javnoga djelatnika, pisca i publicista. Gimnaziju je pohađao u Zagrebu, studij medicine do prekida 1888. polazio u Beču te usporedno slušao predavanja iz književnosti i povijesti. Napustivši studij medicine u Zagrebu započeo je studij prirodnih znanosti, 1896. stekavši doktorat temom o praživotinjama Jadrana. Od 1894. zaposlen je u Sveučilišnoj knjižnici kao službenik, a 1911. 1920. kao bibliotekar i ravnatelj. Od 1920. do umirovljenja radio je u Državnome arhivu u Zagrebu. S Laszowskim je 1905. utemeljio Družbu Braća Hrvatskoga Zmaja. Njegov najbolji prijatelj.

⁵ Vatroslav Drenski (1877. 1924.). Kipar. Obrtnu školu završio je u Zagrebu i polazio akademiju u Münchenu. Uglavnom se posvetio građevnomu kiparstvu, a izradio je i nekoliko vrijednih portretnih reljefa.

⁶ Josefina (Fini) rođ. Albert (1882. 1948.), životna suputnica Laszowskoga tijekom četrdesetogodišnjega razdoblja. Bečanka po rođenju, majka Emila, Nikole i Pavla. Laszowski se ženio triput i nadživio sve tri supruge. Prva, Karlovačka Emilija rođ. Skrownny, preminula je od sušice 1904. ostavivši iza sebe djevojčicu Feodoru. Već godinu zatim Laszowski se ponovno oženio. Ovoga puta s dvadesetjednogodišnjom Astom rođ. Claudius. Brak je potrajao do 1907. kada se upoznao s Fini i odlučio razvrgnuti brak s Astom. Kako bi se crkveno vjenčao, prešao je na pravoslavlje. Asta je nedugo nakon također preminula od bolesti pluća.

⁷ Franjo (Feric) Sollar (1859. 1924.). Zagrebački trgovac i bonvivan. Nasljednik je očeve trgovine željezom i nemala imetka koji mu je dopuštao lagodan i nadaleko poznat društveni život te, posebice, apetit. Od samih početaka član Družbe Braća Hrvatskoga Zmaja kao Zmaj Ilički

Ferica Solar je kruto rezonirao svojim silama. Na to mu rekao jedan općinski zastupnik: „Gospon ni to tak. Oni su nekak stari kak ja. Pri nas je tak kak pri melenih na tenkim potokim. Taj melje i pomalja vezda dok se voda ne zbere, a onda se čeka, dok se opet nova zbere!” Pod večer odvezosmo se u Jastrebarsko i večernjim vlakom u Zagreb. Pošli smo još u kavanu. Snijeg.

13. I. Pozvan sam na objed k Miceku,⁸ njegov je rođendan.

17. I. Predsjedavao zmaj. odbor. sijelu u Kamen. vratima.

18. I. Posjetio je ministar predsjednik grof Tisza Kr. zem. arhiv u pratnji bana.⁹ Bio sam mu predstavljen. Veoma mrk čovjek... od ovoga se nemamo ničemu nadati.

19. I. Kod nas popodne dr. M. Krištof¹⁰ sa suprugom. Zaželili slogu Hrvata i Srba!

21. I. Došli su Cvetkovićani k meni u ured. Lukšić Nikola i dr. Donesli su mi predudjam od 200 kr.

22. I. Popodne kod nas Kruno Str[...] i Stjepan Bojničić.¹¹

22. I. Na objedu kod Miceka. On još stanuje u Nar. nov. u II. katu.

⁸ Nikola Tomašić (1864. 1918.), pravnik, pravni povjesničar i političar. Od 1890. do 1891. pomoćni tajnik u Hrvatskome ministarstvu u Budimpešti, potom (1892) redoviti profesor nacionalne ekonomije na Zagrebačkome sveučilištu. Bliski suradnik bana Khuen-Héderváryja. Od 1910. do 1912. hrvatski ban. Profesionalno konzervativac i protivnik demokratizacije političkoga života te jedan od najučuenijih pripadnika onodobne društvene elite, privatno mrzovoljna, nagla i nastrana osobnost. Začasni član i podupiratelj JAZU-a. Knjigom Pacta conventa (tiskana kao prvi svezak Temelji državnog prava hrvatskoga kraljevstva, 1910.) ustvrdio je da Hrvatska početkom 12. st. nije silom, nego ugovorom stupila u uniju s Ugarskom, što je očuvalo hrvatski državni kontinuitet. Osnivač je i predsjednik Hrvatsko-slavonske hipotekarne banke. Bratić Laszowskoga po majčinoj strani. Obojica su djetinjstvo proveli na brloškome posjedu djeda Filipa Aleksandra Šufflaya. Neraskidivo prijateljski (i drukčije) povezani čitav život.

⁹ Riječ je o privatnome posjetu ugarskoga ministra predsjednika Istvána Tisze prijatelju, hrvatskomu banu, Ivanu Škrlecu prilikom povratka iz Rijeke. U jednodnevnome boravku u Zagrebu Tisza je svečano dočekan na Glavnome kolodvoru, nakon čega su uslijedili privatni susret s banom te primanje različitih uglednika iz vjerskoga, političkoga i javnoga života. Potom je uz banovu pratnju posjetio Sabor, Gradsku vijećnicu, a prilikom razgledavanja grada još i Jugoslavensku akademiju, Sveučilišnu knjižnicu te Zemaljski arhiv.

¹⁰ Milan Krištof (1872. 1927.). Pučku školu završio je u rodnome Klanjcu, a gimnaziju i pravni fakultet u Zagrebu, gdje je stekao i doktorat. Nakon toga studirao je na gospodarskoj akademiji u Hoffenheimu. Radio kao referent, a poslije i kao šef Vladina Gospodarskoga odsjeka u Zagrebu. Dugogodišnji urednik Gospodarskoga lista te jedan od osnivača Hrvatske pučke seljačke stranke. S Krištofovima su Laszowski bili obiteljski prijatelji. Dapače, 1912. Emil je bio krizmami kum njihovoj djeci. Tom je prilikom u stanu Laszowskih pripremljen svečani objed u čast krizmanika koji su na uzdarje dobili zlatne manžete (Milan) i narukvicu (Draga).

¹¹ Stjepan Bojničić (1884. 1927.), kazališni glumac, sin zemaljskoga arhivara dr. Ivana Bojničića. Studirao je filozofiju u Zagrebu i Beču. Od 1907. djelovao je kao član Hrvatskoga narodnog kazališta.

29. I. Dopodne u uredu. Dr. Bojničić¹² mi pripovijedao da je dr. Thalloczy, ravnatelj financ. arkiva u Beču, objednio me kod bana Skerlecza da sam ja navodno odnio iz financijskoga arkiva u Beču „Prozessakten” Zrinsko Frakopanski. To me silno uzrujalo. Ja na tim aktima nisam nikad ni radio. Znao sam to da je dr. Šišić ove nabavio za djelo „Posljednji Zrinski”.

30. I. U predmetu Thalloczy objede, podnio sam banu memorandum, a tako i Thalloczy-u.¹³

1. II. Bio sam sa suprugom na koncertu Sloge u Streljani. Dosta ugodna zabava.

8. II. Bio sam na objedu kod Miceka.

9. II. Poslije podne došla cijela familija dr. Krištofa k meni, da mi čestitaju 25 godišnjicu moga liter. rada.¹⁴ Ovjenčase me vijencem turopoljskoga luka i cvijecom. Veselo sprovedosmo večer. Svi mi upisaše čestitku u spomenar.

U večer predsjedao zmaj. odbor. sijelu u Kam. vratima.

¹² Ivan pl. Bojničić (1858. 1925.). Povjesničar i arhivist. Pučku školu i niže gimnazijske razrede završio je u Osijeku, školovanje nastavio u Budimpešti, gdje je 1876. upisao studij prava i filozofije. Godine 1879. postavljen je za prištava arheološkoga odjeljenja Narodnoga muzeja u Zagrebu, a godinu dana poslije doktorirao. God. 1882. postao je lektor mađarskoga jezika na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Politički aktivan kao saborski zastupnik Narodne stranke od 1887. do 1889. Arhivarom Zemaljskoga arhiva u Zagrebu imenovan je 1892., a tu dužnost kao i dužnost ravnatelja obnašao je do smrti. Započeo s planskim uređivanjem Arhiva, a za njegova je upravljanja ustanova 1913. preseljena u istočno krilo novosagrađene Sveučilišne knjižnice na Mažuranićevu trgu. God. 1899. potaknuo je pokretanje Vjestnika Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva. Bojničićeva arhivska djelatnost neodjeljiva je od stručnoga djelovanja Laszowskoga. Osim profesionalnoga uvažavanja gajili su i prisnan prijateljski odnos, iako je Laszowski svojom prvom i jedinom šefu zamjerao apstineciju od alkohola, mrzovoljnost i krutost.

¹³ Laszowski u ovome postupku nije imao namjeru optužiti Ferdu Šišića za otuđivanje spomenutih spisa, nego samo upozoriti na to da im se taj tijekom istraživanja 1906. 1907. koristio. Epilog slučaja nije poznat, ali je Laszowski uspio odstraniti dalje optužbe jer se pokazalo da arhivalije doista nije nikada imao u rukama.

¹⁴ Ovdje je Laszowski mislio na 25 godina od tiskanja njegova „prvog” članka „Grad Brlog na Kupi i njegovi gospodari”, koji je u nekoliko nastavaka objavljen u karlovačkome listu Svjetlo tijekom 1889. godine. No, čini se da to ipak nije bio njegov prvi susret sa širom čitalačkom publikom. Prije nego što se prihvatio rada na povijesnim priložima, u zadarskome je književno-poučnom listu Iskra 1885., doduše pod krivim imenom (Milivoj Zazovsky, odnosno Lasovsky), tiskao romantičnu pjesmu „Ljubim...”, najvjerojatnije posvećenu 21 godišnjoj udovici Slavi Špišić, u koju je u to vrijeme bio zaljubljen. Nije jasno je li Laszowski uopće znao da je taj uradak ugledao svjetlo dana. U bilješkama i bibliografijama o njem nema spomena.

10. II. u 11 s dopodne došla je zmajaska deputacija k meni u stan. Predvodio dr. Rudolfo Horvat¹⁵ (Sveček Gaj¹⁶ i Fran Šaban¹⁷). Pridošo i dr. Deželić. Srdačno mi čestitaše. Počastio deputaciju sitnim deženejem.¹⁸ Evo danas je 25 godina, što sam moju prvu stvar štampao. Bilo je to 10. II. 1889. u karlovačkom „Svjetlu”: Grad Brlog i njegovi gospodari. Svjetlo je tada redigirao Dušan Lopašić.¹⁹

Moj jubilej proslavio sam na večer s mojim prijateljima, s kojima sam stajao dosad u književnom neksusu. Bili su kod mene na večeri: dr. Deželić, Fr. Šaban, dr. Milan Šenoa,²⁰ Sveček Gaj, Ivo Surma,²¹ Tonika Deželić,²² Milan Stahuljak²³ i Nikola Cerjak(?). Uz to moja familija i bona Frida Albl.

Dr. Deželić bio stoloravnatelj. Tom zgodom instaliran je srebrni bokal, što mi ga moja djeca pokloniše o mom liter. jubileju. Nosi napis: „Tateku k 25 godišnjici književnoga rada. Emil, Pavel, Nikola”. Ugodna zabava oteglala se do sitnih ura 11. II.

¹⁵ Rudolf Horvat (1873. 1947.). Povjesničar. Gimnaziju je polazio u Varaždinu i Zagrebu. Na Sveučilištu u Zagrebu završio je Filozofski i Pravni fakultet. Od 1897. do umirovljenja (1919.) radio je kao srednjoškolski profesor u Osijeku, Zemunu, Petrinji i Zagrebu. Usporedio s djelovanjem u školi od 1910. do 1919. službovao je u Zemaljskome, odnosno Državnome arhivu u Zagrebu. Godine 1904. sudjelovao je u osnivanju Hrvatske pučke seljačke stranke, 1920. izabran je za narodnoga zastupnika u Zagrebačkoj županiji. Za NDH-a (1944.) bio je redoviti profesor hrvatske povijesti na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Bavio se i književnošću.

¹⁶ Svetislav Gaj (1878. 1915.). Nižu školu i gimnaziju polazio u Zagrebu, gdje je položio ispit iz državnoga računostvo, nakon čega se zaposlio u Računarnome uredu Zemaljske vlade u Zagrebu, u kojemu je radio sve do smrti. Od 1908. bio je oženjen Anom Neubauer, nećakinjom slikara I. Tišova, s kojom je imao dvoje djece Luju i Lidiju. Član Družbe Braće Hrvatskoga Zmaja od 1907. Nosio je ime Zmaj Psarski.

¹⁷ Franjo Šaban (1866. 1932.). Osnovnu školu i gimnaziju polazio je u Zagrebu. Kratkotrajno je stupio u sjemenište, napustio ga te maturirao 1888. Pravo je svršio u Zagrebu 1902. Od 1903. djelovao je kao pervodni vježbenik u Ogulinu te kotarski pristav u Slunju, Vrbovskom, Ogulinu i Karlovcu. Iz Karlovca je premješten Kr. zemaljskoj vladi u Zagrebu, gdje je i umirovljen 1923. u svojstvu odsječnoga savjetnika. Od 1907. član Družbe BHZ kao Zmaj Bijenički. Od 1912. meštar redatelj, a poslije smrti Svetislava Gaja (1915.) viceprotonotar. Prijatelj Laszowskoga iz školskih dana i brat zloglasnoga upravitelja lepoglavske kaznonice dr. Josipa Šabana.

¹⁸ Doručkom, zajutrkom.

¹⁹ Dušan Lopašić (1852. 1921.). Publicist i književnik. Od 1884. do 1905. uređivao karlovački časopis Svjetlo, a godinu poslije pokrenuo je novi pod nazivom Glasonoša. Radove je objavljivao u Svjetlu, Slozi, Glasonoši, Vijencu. Uz prijevode pisao je i prigodna kazališna djela, eseje te različite političke i gospodarske osvrtne.

²⁰ Milan Šenoa (1869. 1961.). Geograf, sveučilišni profesor i književnik. Sin poznatoga hrvatskoga pisca Augusta. Nakon pučke škole i gimnazije u Zagrebu završio je i Mudroslovni fakultet 1892., a tri godine poslije i doktorirao. Od 1892. radio je kao profesor geografije, a od 1917. kao redoviti sveučilišni profesor. Od 1922. do 1940. predstojnik je zagrebačkoga Geografskog zavoda.

²¹ Ivan Surma (1880. 1932.). Računarski savjetnik i financijski inspektor. Od 1907. član Družbe kao Zmaj Velikotaborski, od 1911. 1930. na dužnosti blagajnika. Dugogodišnje prijateljstvo Laszowskoga sa Surmom obilježila je i poremetila svađa na Silvestrovo 1920. kada su zbog rasporeda sjedenja na zmajskome domjenku povrijeđeni Surma i Josip Kovačević ušli u prepirku s Laszowskim. Kovačević je bio znatno žešći te je izjavio da sere na Laszowskoga kao osobu i velikoga meštra. Zbog uvrede je protiv spomenute dvojice pokrenuo disciplinski postupak pred Časnim sudom Družbe. Posljedica je bila istupanje J. Kovačevića iz članstva, a Surma se izvukao s ispirom velikomu meštru i ostalim članovima.

²² Supruga Velimira Deželića st.

²³ Milan Stahuljak (1878. 1962.). Skladatelj i dirigent. Jedno od osamnaestoro djece pravni i saborskoga zastupnika Ivana i osječke učiteljice Justine Eisner pl. Eisenthal.

15. II. Bio u Vel. Gorici kod župnika Peterce u poslu Turopolj. historije.

16. II. Poslije podne posjetio me je prijatelj dr. Fran Ilešić²⁴ sa kćerkom Milicom. Bili još prisutni Sveček Gaj i dr. Deželić. Vrlo ugodno sproveli [se] do večere. Danas mi je Micek na crnoj kafi kod sebe darovao 1000 Kr.²⁵

18. II. Bio sam kod Miceka (Tomašića) na objedu.

19. II. Pod večer posjetio nas prof. Milan Stahuljak i dr. Milan Krištof sa suprugom. Stahuljak donio svoje gusle te je uz pratnju glasovira priredio nam užitak muzikalni. Pratila ga naša bona Frida Albl.

21. II. Na večer u Streljani priredila meni i dr. Deželiću B.H.Z. svečanu proslavu moje 25-godišnjice knjiž. rada²⁶ i Deželićeve 50. god. života. Na 10. II. navršilo se je 25 god. što sam moju raspravu „Grad Brlog i njegovi gospodari” štampa[o] u karlovačkom „Svjetlu”, kao moj literarni prvijenac, a danas navršuje Deželić svoju 50 god. života. Tako smo na nagovor B.H.Z. odlučili zajedno, kao poznata „presto-primo” proslaviti. Po želji B.H.Z. imali smo obojica sjediti kiparu bratu zm. Ignjatu Drenskomu, da sačini počasnu plaketu. B.H.Z. Uložiše sve sile da ovu našu slavu što ljepše i ugodnije izvedu. Duša tome bio je viceprotonotar zmajski Sveček Gaj i Franjo Šaban.

Posebno izaslanstvo Zmaja došlo je nas pozvati na proslavu.

Točno u ½ 7 došli smo s našim familijama u Streljanu veliku dvoranu, gdje smo već našli sakupljene Zmajeve i druge naše štovatelje i predstavnike raznih kulturnih korporacija itd.

Kada smo stupili u dvoranu zaszvirala je domobraska glazba pod dirigiranjem kapelnika Ive Mirkovića hrvatsku himnu.

Poslije Ive stala je na podij gospojica Iva Granec, koja je deklamovala nama u čast po dr. M. Ogrizoviću²⁷ spjevanu pjesmu „Svečarima”.

²⁴ Fran Ilešić (1871. 1942.). Slovenski književnik i profesor. Studij književnosti s doktoratom završio je u Grazu 1897. Gimnazijski je profesor u Ljubljani, od 1914. predavač na tamošnjemu Filozofskom fakultetu. Prijateljstvo Laszowskoga sa slovenskim znanstvenikom datiralo je još s kraja prvoga desetljeća 19. st. kada je Ilešić bio čest gost predavač na sastancima članova Družbe Braće Hrvatskoga Zmaja. Da su njih dvojica bili dobri prijatelji, svjedoči činjenica da su Ilešićeve kćeri Milica i Vanda 1920. nekoliko mjeseci besplatno stanovale kod Laszowskih. Do pogoršanja odnosa došlo je dvije godine potom kada je Ilešić, kao uvjereni Jugoslaven, u ljubljanskomе Jutru prozvaо Laszowskoga zbog, tobože, pretjerana isticanja hrvatstva.

²⁵ Učinio je to ni prvi ni posljednji put. Tomašić je bio cjeloživotni mecena Laszowskoga. Nerijetko ga je novčanim (i drugim) darovima izvlačio iz teških životnih prilika.

²⁶ O ovome je jubileju V. Deželić st. objavio brošuru Emilije Laszowski: o 25. godišnjici njegovoga književnog rada (10. II. 1889. 10. II. 1914.), Zagreb: Tisak Hrvatske tiskare, 1914.

²⁷ Milan Ogrizović (1877. 1923.). Književnik i političar. Profesor zagrebačke Klasične gimnazije, lektor i dramaturg u Hrvatskome narodnom kazalištu.

Pjevačko društvo „Kolo“ otpjevalo je nježnu pjesmu „Braća“ spjevanu po Stj. Širolu,²⁸ a uglazbenu po Boži Širolu.²⁹

Na to je ustao prof. dr. Rudolfo Horvat, te je u markantnim crtama ocrtao naš rad i izručio nam počasni zmajski dar: Bronzanu plaketu, što ju izradio Drenski i zmaj. lovor vijenac.

Plaketa je ova:³⁰

Plaketa povodom 50. obljetnice života V. Deželića i 25. obljetnice književnog rada E. Laszowskog
HR-HDA-806. Emilij Lazowski, 1.4.10. Dnevnik 1914.

²⁸ Stjepan Širola (1867. 1926.). Pedagog i književnik. Učiteljsku školu završio je u Zagrebu, kao učitelj radio je u Žakanju, Karlovcu i Zagrebu. Od 1920. namješten je kao županijski školski nadzornik. Bio je i urednik nekoliko školskih listova i kalendara.

²⁹ Božidar Širola (1889. 1956.). Skladatelj i muzikolog. Stjepanov sin. Diplomirao je matematiku i fiziku 1913. Radio je kao nastavnik u zagrebačkoj Klasičnoj gimnaziji. Privatno je učio kod Ivana Zajca. God. 1921. stekao je doktorat u Beču te postao prvi akademski muzikolog u nas.

³⁰ Plaketa se čuva u društvu B.H.Z. (Izvorna bilješka).

[Lazowski je na tome mjestu Dnevnika ostavio oveću prazninu očito planirajući prepisati tekst s plakete. Nije to učinio.]

Dr. Oton Kučera, predsjednik „Matice Hrvatske“, a Jos. Hanuš starosta „Česke besede“ pozdravio nas je u ime Čeha u Zagrebu.

Velikogorički župnik Franjo Peterca, arhivar turopoljski, pozdravio nas [je] u ime Turopolja kao pisce Turopoljske historije.

Stje. Širola izručio je Deželiću počasnu diplomu društva „Dobrotvor“, a dr. Stjepan Markulin pozdravio ga u ime „Pijevač. društva“.

Direktor Strohal Rudolfo³¹ izručio mu adresu gradske knjižnice, a dr. Gust. Baron, vikar gen. pozdravio je Deželića u ime „Katol. kasina“

Josip Granec pozdravio nas u ime učitelj. društva u Zagrebu i okolicu, a načelnik Janko Holjac i senator Katkić u ime grada Zagreba, Milan Mihajević, dr. Ante Janković i dr. Sv. Rihtatić u ime pjev. društva „Vila“, dr. Rittig u ime „Kola hrvat. književnika, a dr. R. Horvat u ime pjev. društva „Sloga“.

Ja sam s toplim riječima odgovorio i izrekao svoju hvalu, a tako i dr. Deželić.

Iza toga namješteni su i [...] stolovi i tada je otpočeo prijateljski domjenak.

Moja i Deželićeva supruga, kao i punica njegova primile su kitu cvijeća. Prisustvovala su i naša dva veća sina.

Veselica tekla do jutra drugoga dana.

Bezbroj pisama i brzojavki pozdravilo je naš jubilej.

Svi spisi koji se na to slavlje odnose čuvaju se u arhivu u omašna 3 sveska.

Osim one velike plakete sačinjene su i male, od kojih smo mi svečari dobili po dvije, dok je drugih razdijeljeno muzejima (Zagreb, Beograd, Sarajevo, Budimpešta, Prag, Beč, Lwow).

Osim toga primili smo i krasne adrese, koje [je] izradio Aug. Posilović, a potpisali ih Zmajevi. Obitelj Deželić, dala mi srebrnu lovor kiticu u okviru sa graviranom posvetom.

24. II. Posjetio dr. Deželića pod večer. Ugodno [se] sproveli.

28. II. Na večer bio na zmaj. domjenku. Zaređivao braću (dr. Anto Jovanov, dr. Fattori).

1. III. Bili kod mene na večeri dr. Deželić sa suprugom i Milan Stahuljak. Ovi zabavljahu sa muzikom. Stahuljak svirao gusle, gđa Deželić glasovir. Svirali Griegove³² skladbe. Užitek.

³¹ Rudolf Strohal (1856. 1936.). Profesor i jezikoslovac. Pučku školu polazio je u Lokvama i Rijeci, gimnaziju je završio u Rijeci, a Filozofski fakultet u Zagrebu 1880., položivši ispit za srednjoškolskoga profesora. Hrvatski je jezik predavao u Rijeci, Osijeku, Karlovcu i Bjelovaru. Nakon umirovljenja 1908. trajno se preselio u Zagreb. Iza sebe je ostavio opus s više od 350 bibliografskih jedinica. Bavio se proučavanjem goranskih dijalekata, opisima mjesta i tradicijskim običajima, a pozornost je posvećivao i jezikoslovnoj obradbi hrvatskih pisanih spomenika.

³² Edvard Hagerup Grieg (1843. 1907.). Norveški skladatelj i pijanist.

Ja i Deželić slagali smo kroki za proslavu 1000-godišnjicu hrvat. kraljevstva g. 1925.

7. III. Na večer bio na zmajskom domjenku. Zaređivao braću (dr. Dane Šarić).

15. III. Osjećam se vrlo slabim. Nestašica novaca.

18. III. Predsjedao zmaj. odbor. sijelu u Kamenitim vratima. Zaključismo proslavu 1000-god. hrvat. kraljevstva.

19. III. Imendan moje supruge. Kod nas na večeri: dr. Deželić sa suprugom, Ivo Surma sa suprugom i dr. Krištof sa suprugom. Vrlo vesela zabava do kasno u noć.

28. III. Predsjedavao zmaj. odbor. sijelu u Kamenitim vratima. Kao gost prisustvovao Stjepan Bjelovučić, koji je pričao svoje upomene na Mirka Seljana,³³ s kojim je bio u Americi.

29. III. Bio na objedu kod bar. Ljudevita Vranyczanyja u Zagrebu. Samnom dr. Deželić, dr. R. Horvat, kapetan Cvitaš, Frangeš, Drag. Grozdanović itd. i mali Tiho Deželić (ovaj je kuharici poljubio ruku). Vesela zabava. Nazdravljao sam s baronessom Adicom.

1. IV. Moj rođendan. Kod nas na večeri dr. Deželić sa suprugom, Milan Stahuljak, Nikola Cerjak i Sveček Gaj sa suprugom. Poslije večere pridošo Franjo Bučar³⁴ sa suprugom. Ugodna muzikalna zabava (Stahuljak, gđa Deželić). Oteglo se daleko preko pol noći... do 1/45 ujutro.

2. IV. Do podne pregledavao sam s kanonikom Ivančanom³⁵ Kaptolski arkiv, u svrhu prenosa u Zem. arkiv kamo će doći kao depozit na 50 godina.

3. IV. Bio sam s dr. Riessnerom, Hajdukovićem,³⁶ Mirkom Hranilovićem (bratom gđe Gaj) na večeri kod jav. biljež. Bože Gaja. On nam je oduzeo sve ure i strpao u kasu, samo da neznamo koliko je sati i da nas drži kao dugo hoće. Vrlo bilo veselo. Gospođa Jana vrlo dražesna domaćica. Na spomen toga spjevao sam popevku. Razidismo smo se kasno poslije po noći... Veselo.

ad 3. IV. 1914.³⁷

³³ Mirko Seljan (1871. 1912.). Istraživač afričkoga i južnoameričkoga kontinenta. Zajedno s bratom Stevom provodio je etnografska, geomorfološka i klimatološka istraživanja.

³⁴ Franjo Bučar (1866. 1946.). Sportski djelatnik, književni povjesničar i publicist. Dugogodišnji prijatelj Laszowskoga i Deželića. Laszowski je s obitelji od 1911. do 1916. stanovao u vili Ehrlich na Josipovcu, koja je tada bila u vlasništvu Bučarevih.

³⁵ Ljudevit Ivančan (1853. 1935.). Povjesničar i svećenik. Teologiju je završio u Zagrebu, doktorirao je crkveno pravo u Rimu. Župnik u Zaboku i Stenjevcu, od 1906. zagrebački kanonik. Proučavao je prošlost Zagrebačke nadbiskupije, čazmanskoga kaptola te viteške redove u Hrvatskoj.

³⁶ Filip Hajduković (1878. 1961.). Svećenik, zborovođa i glazbeni pisac.

³⁷ Pisano na zasebnome listu kao dodatak Dnevniku.

3. IV. 1914.

Prijan Božo na večeru zove,
 Prijatelje po izboru svoje.
 Veselo ih dočekuje s drugom.
 Posjeda ih a za stolom dugim.
 Svakom traži da mu uru dade.
 Da za dobu nitko ne saznade.
 Pa ih sprema u željeznu kasu
 Onda puni svakom svoju čašu.
Dukec jede kaviar i jaja
 Sardinice ko da sred je raja.
 Ne boji se utvrdjelih uda
 I da stoga omekšat će m...
 Veselo se društvo povesele
 Dok domaćica u postelju seli
 Sad se otpru svi zapori pića
 Vesele se, smiju sviju bića.
 Tu se brati Emil i Danilo
 Pa i Dukec, duboko se pilo.
 Emil, Mirko pobratimstvo piju
 I u sebe slatko vince liju.
 Već je hora treba doma poći,
 Bit će prošlo i sat o po noći.
 Tada Božo ure vraća svoje zlate
 A gostari na njim broje sate.
 Četir sata! Pjevac vele poje
 Još gostari oko stola stoje.
 I dolaze veseloga duha
 Dok ih opet poziv iznebuha.
 Zvat će u dan Bože našeg Gaja
 Prijateljstvo našeg vazda sjaja.

EL

Dukec: Filip Hajduković
 Velimir: dr. Deželić
 Dane: dr. Dane Riessner
 Mirko: Mirko Hranilović

4. IV. Bio na zmajskom domjenku.

5. IV. Konflikt sa gđom Z.³⁸ Rekosmo si istinu.

6. IV. Bio na crnoj kafi kod Miceka. Darovao mi 100 Kr.

7. IV. Posjetio Kamenita vrata barun Lujo Vranyczany sa kćerkom Adicom. Uz mene prisustvovahu kapet. Cvitaš, Dr. Deželić, Surma i Sv. Gaj.

13. IV. Poslije podne odvezao se sa suprugom u Dugo Selo k Geni Kniewaldu,³⁹ bilježniku. Vrlo veselo. Vratili se u noći natrag.

18. IV. Prisustvovao na zmaj. domjenku na Kamenitim vratima predavanju M. Stahuljaka: Djela i rad Fr. Kuhača

21. IV. Na gablecu s Deželićem, Svećekom i R. Frangešom⁴⁰ kod Jelena. Zamislili osnutak zmaj. velikog vrča, što će ga izraditi Frangeš.

22. IV. U 5 s. ujutro otputovao sam željeznicom sa suprugom u Karlovac i dalje do Bubnjaraca. Želio sam vidjeti novu željeznicu, koja će voditi iz Karlovca preko Ozlja Metlike u Ljubljani. Pruga je gotovo do Bubnjaraca. Od ovuda pošo sam sa suprugom pješke u Metliku. Most preko Kupe (željeznički) kod Bubnjaraca još nije bio gotov ni popunjen. Prelazili smo preko ovoga skakajući od grede do grede. Vratolomno bijaše, mi sretno predosmo.

U Metliki smo objedovali. Istim putem vratismo se u Bubnjarce, te smo tu u krčmi Petra Puljak južinali. Oko 5 s. krenuli smo vlakom i u ¾ 6 dospjeli u Trešćerovac,⁴¹ gdje smo se navrnuli k Tomašiću. Lijepo nas primio i želio da par dana ostanemo ondje. Moja se supruga zabavljala s Paulom⁴² a ja s Micekom. Onaj bio je za čudo vrlo dobro raspoložen i veseo. Mnogo se s nama šalio i zabavljao. Finiku moju ½ [sata] špotao je, što već nije naučila hrvatski.⁴³ Bili do po noći.

23. IV. Do podne s Micekom šetao, a popodne s njim se odvezao u Ozalj k župniku Grandavcu.⁴⁴ Na drugim kolima Finika i Paula. Vrlo veselo.

³⁸ Vjerojatno intimna prijateljica Laszowskoga u to vrijeme. Dotičnu je, razumljivo, navodio samo inicijalima.

³⁹ Eugen Kniewald (Knivald), bratić Laszowskoga po majčinoj liniji. Sin Amalije rođ. Šufflay i Adolfa Kniewalda.

⁴⁰ Robert Frangeš Mihanović (1872. 1940.). Kipar. Začetnik domaćega medaljarstva.

⁴¹ Posjed Nikole Tomašića nedaleko od Ozlja.

⁴² Druga supruga Nikole Tomašića Paula rođ. Gaj. Kći Svetislava, sina Ljudevita i Paule rođ. Krizmanić. Uz prije spomenute Božidara i Svetislava, imala je i sestru Jelu. Kako bi ju oženio, Tomašić je napustio prvu suprugu Mariju (Miciku) pl. Gluhak te prešao na pravoslavlje. Razlog je navodno bilo neimanje potomstva. Međutim, čini se da je ipak u pitanju bila prije svega Paulina čuvena ljepota, za koju je Stjepan Radić kazao da ne bi čudilo da se zbog nje promijene i tri vjere. Usput, Tomašić je umro bez nasljednika.

⁴³ Prema kasnijoj obiteljskoj predaji, Fini se do kraja života mučila s hrvatskim. Zbog toga je rodbina često zbijala šale na njezin račun.

⁴⁴ Gašo Grandavec, ozaljski župnik. Veliki prijatelj N. Tomašića.

24. IV. Do podne s Micekom šetao, a popodne odvezosmo se ja i Micek u Krašić, te navrnusmo k župniku Stj. Huzeku isporučivši, da dolazimo na večeru. Odvezosmo se dalje u Pribiće, gdje smo razgledavali dvorac i kapelu biskupa Drohobeckoga.⁴⁵ Biskup je tu napravio krasan dvorac obnovivši [i]dozidavši stari. Kapelica je nova u romanskom slogu.

U Pribiću nam župnik Hitrec pokazao crkvu i ponudio nas vinom.

Župnik izgleda vrlo zalumpano i zamusano. Crkva je mnogo od svojih starina izgubila.

Povratismo se u Krašić. Župnik je spremio odličnu večeru u svom vrtnom paviljonu. Pregledavali smo župnu biblioteku, gdje sam više interesantnih stvari našao. Micek mi posudio Belostenčev riječnik *auf niemehr wiedesehen*.⁴⁶

Dobro smo se držali... Micek bio osobito veseo i borami obojica se dobro ugrijasmo.

Vraćali smo se u noći kući. Cijelim smo putem pjevali.

Pripovijeda mi Finika da smo oboje ljuljali se...

I doista, tako vesela, nijesam još skoro vidio Miceka. E da je takav uvijek...

25. IV. Ja i Micek mamurni. popodne otputovasmo iz Trešćerovca u ¼ 9 [u] večer bili kod kuće u Zagrebu.

26. IV. Zmajsko posvećenje u Kapelici sv. Jurja. Prisustvovao sjedeći na biskup. stolcu. Misu pjevao zm. Ljuboje Sattler, a zborom dječać. stolne crkve ravnao Hajduković. Solo pjevao Tošo Lesić.

Poslije mise odvezli smo se u grad i pošli u Streljanu, gdje je bila urečena glavna skupština B.H.Z. Predsjedavao i otvorio govorom glav. skupštinu. Na ovoj prihvaćen je Zmajski poslovnik „Ordo draconicus“, što sam ga ja sastavio i sa braćom Gajem i Deželićem dotjerao. To je temelj našem zmajskom uređenju bratstvu i solidarnosti.

Poslije toga bio zajednički lijep objed na kojem je bilo prisutno 34 člana i nekoliko članova njihovih obitelji.

Zabava je bila vrlo mila i lijepa.

[...]

⁴⁵ Julije Drohobeczky (1853. 1934.). Grkokatolički biskup. Politički i kulturni djelatnik rusinskoga podrijetla.

⁴⁶ Ispravno „*auf Nimmerwiedersehen*“ „u nepovrat, zbogom zauvijek“.

Pod večer vratio sam s[e] sa suprugom kući. Za koji sat i pol mi netko iz Streljane telefonirao, da je dr. Deželiću vrlo pozlilo i da odmah dođem, jer me dozivlje. Silno sam se preplašio i odmah poletio sa Josipovca, moga stana u Streljanu. Bila sve to šala i finta, da me opet dobiju dolje. Kako sam se s tom neslanom šalom ljutio, tako sam se radovao, da nije ništa zla. Ostao sam sa Zmajevcima još sat dva i pošo kući. Samnom pošao dr. Deželić, Fr. Šaban i Ivo Surma sa suprugom te smo kod mene neko vrijeme sproveli tako do ½ 12 u noći.

29. IV. Poslije podne pošao sam s Deželićem i Svečekom Gajem u stolnu crkvu da vidimo raku nadbiskupsku, u kojoj se imao sahraniti nadbiskup Posilović.⁴⁷ Pogledali odar nadbiskupa u nadbiskup. kapelici, onda pošli u raku.

Uske stube nove dolje (iza oltara), a dolje je nešto širja prostorija. Vidjeo sam lijesove biskupa Vrhovca i Alagovića. Crni su to lijesovi sa žutom mjedi urešen. Oba jednaka. Vrhovčeva škrinja još otvorena, te se je vidio mrtvac, dakako sasvim gotovo osušen.

Tu na podu na ulaznom hodničiću našao sam bakrenu, pogrebnu nadgrobnu pločicu (lim) Vrhovčevu, koja je sigurno bila pribita negdje u crkvi, a kasnije valjda pod Bolleovim direktijama bačena u raku. Donesao sam ju u gradski muzej.

Na večer kod Partaševih⁴⁸ na krstikama maloga Kolje Zdvoržaka sina Blane⁴⁹ i Františka.

2. V. Bio na zmaj. domjenku u Kamen. vratima. Dr. Frano Bučar predavao „o Mirku Seljanu“. Bili su prisutni mnogi zmajevi i gosti te sestra Seljanova Micika P...?. Ona mi predložila da se zmaj dade na ekspediciju u Ameriku tražit kosti † Seljana. Ja isto da idemo skupa!

4. V. Dopodne preuzimao sam od ban. stola stara arkivalija za zem. arhiv i dopratio u arhiv.

6. V. Bio na objedu kod Bože Gaja.

⁴⁷ Juraj Posilović (1834. 1914.). Svećenik. Studirao je u Beču, od 1874. profesor i prvi dekan Teološkoga fakulteta u Zagrebu. God. 1876. zaređen je za senjskomodruškoga biskupa, od 1894. zagrebački je nadbiskup. Preminuo je 26. travnja 1914.

⁴⁸ Sestrična Laszowskoga po majčinoj liniji i sestra Nikole Tomašića, Ema i njezin suprug Rade Partaš.

⁴⁹ Greška Laszowskoga. Kolja je bio sin Vjere i Franje Zdvoržaka, odnosno unuk Eme i Rade Partaša po majci. Preminuo je kao sedmogodišnjak, 1921. Gore spomenuta Blana zapravo je Blanka Partaš (ud. Tykač), Vjerina sestra.

7. V. Posjetio me je u uredu turopoljski komeš dr. Lujo Josipović, te me molio, da dođem k njemu u Kurilovec, da mu uredim arkiv i biblioteku, za koju je već uredio sobu i police.

8. V. Na večer kod mene na večeri društvo: Fr. Šaban, dr. Deželić sa suprugom, M. Stahuljak, a poslije večere pridošo dr. Fran Bučar sa suprugom i kćerkom Mirom Lakner. Stahuljak i gđa Deželić koncertirali, prvi sa guslama, druga pratila glasovinom. Bio je i Ivo Surma. Prisustvovala i moja mama.⁵⁰ Veselo društvo daleko preko ponoći.

15. V. Kod mene na večeri dr. Deželić.

20. V. Prisustvovao sjednici povjerenstva za nazivlje.⁵¹

21. V. U 11 s. posjetio je sveuč. biblioteku i zem. arkiv nadvojvoda Leopold Salvator.⁵² Dr. Bojničić me njemu predstavio i on se je mene sjećao iz vremena, dok je boravio u Zagrebu i posjećivao zem. arkiv. Gledajući zgradu negodovanjem je izrazio: „Das Menschen haben das gemacht, die Menschen es auch stürzen...“⁵³

28. V. Do popodne prevezao u 2 kolima, uz pomoć podvornika grad. knjižnice Ivana Žarkovića gradski arkiv zagrebački iz Kamenitih vratiju u Kr. zem. arkiv. Spremio sam ga u III. spremište. Vozio Elias i Lach.

⁵⁰ Sidonija rođ. Šufflay (1844. 1916.). Kći Filipa Šufflaya Otruševačkoga i Barbare Babok Vukšinečke. Osoba neizmjerne energije i organizatorskih sposobnosti. Nakon školovanja u uršulinskom samostanu u Škofjoj Loki, unatoč muškim potomcima, preuzela je upravljanje očevim brloškim posjedom koji je dijelom i naslijedila. Po smrti prvoga supruga, carskoga satnika Sigismunda Mateja Laszowskoga, u potpunosti se posvetila odgoju jedinca i upravljanju imanjem. Nakon propadanja i prodaje Brloga 1893. i smrti drugoga supruga Stojana Klaića, u dobi od 57 godina otputovala je u New York. Tamo se ubrzo zaposlila na imanju njemačkoga useljenika Fridricka Stolla na Long Islandu, s kojim se nedugo nakon toga i vjenčala. Boravak u Americi trajao je do Stollove smrti 1905. kada se nakon prodaje imanja vratila sinu u Zagreb. Nezadovoljna tamošnjim prilikama i, napose, novim snahama Astom i Fini, 1908. je ponovno otputovala u New York. Raspad starih poznanstava, nedostatak novca i bolest prisilile su ju na povratak svega godinu poslije. Otada do smrti živjela je sa sinom ili u blizini sina, s kojim ju je čitavoga života povezivala neupitna ljubav i povjerenje. S njegovim je družicama bilo drukčije.

⁵¹ Vjerojatno Zemaljskoga povjerenstva za nazivlje općina i prebivališta u Hrvatskoj i Slavoniji, osnovanoga početkom 1907. radi točnoga određivanja i ujednačivanja imena mjesta, čije je učestalo nepravilno ili pogrešno navođenje stvaralo probleme državnoj administraciji. Laszowski je skupa s Bojničićem u spomenuto tijelo imenovan 1908.

⁵² Leopold Salvator, potomak toskanske loze Habsburgovaca, osoba organski povezana s Hrvatskom, u kojoj je godinama službovao kao divizijski general i u kojoj se njegov sin Leopold Alfons oženio s Dagmar, kćerkom političara dr. Vladimira Nikolića Podrinskoga i sestrom hrvatske slikarice Vere. Posjet je bio bez prevelike važnosti jer je Leopold došao obići hrvatsku metropolu u svojstvu topničkoga inspektora. Ali i kao takav je zadobio znatan odjek u onodobnim društvenim krugovima.

⁵³ Ispravno „Die Menschen haben das gemacht, die Menschen haben es auch zerstört.“ „Ono što je izgradio, čovjek je i uništio.“

Posjet nadvojvode Franje Salvatora Sveučilišnoj knjižnici i Arhivu 25. lipnja 1914.
HR-HDA-806. Emilij Lazsowski, 1.4.10. Dnevnik 1914..

5. VI.-13. VI. Službeni put u Zadar u poslu snimanja Kodeksa sv. Marije. Samnom supruga i sin Pavao.⁵⁴

(vidi putovanja)

Putovanje
Rijeka –Zadar Rijeka Opatija Volovsko
(naučno putovanje)
4-13. VI. 1914.

Kad je postao hrvatskim banom dr. Nikola pl. Tomašić (1910.) polazio sam k njemu vrlo često, te sam ga upozoravao na golemo historičko blago, koje se čuva po dalmatinskim arhivima. Upozoravao sam ga osobito na zadarske arkive, te na znameniti Codex sv. Marije,⁵⁵ samostana u Zadru. Kad je pako prof. Šišić dao Tomašiću fotografski snimak toga

⁵⁴ Punim imenom Pavao Nikola Emil. Drugo dijete Emila i Fini. Rođen je u Zagrebu 1. 12. 1909. Bio je oženjen Marijom Heim (1914. 1997.), s kojom je imao kćer Karin (rođ. 1944.). Umro je u Zagrebu 1970. Usput, sva trojica sinova nosila su očevo te imena krsnih kumova (Nikole i Paule Tomašić), samo u različitim kombinacijama.

⁵⁵ *Kartular samostana Sv. Marije u Zadru*. Jedan od najvažnijih i znanstveno najprjepornijih izvora za hrvatsku povijest vremena narodne dinastije.

Codexa, što ga je sačinio savj. Iveković, počeo sam ga nagovarati, neka bi se na zemaljski trošak taj dragocjeni Codex u facsimilu izdao. To bi bilo znamenito paleografsko djelo od važnosti ne samo za nas, već i za svjetsku histor. nauku. To je Tomašić usvojio, te je doznačio zem. arhivaru dr. Bojničiću (kako mi se čini) 6000 Kr. za izdanje tog paleografskoga i historičkoga spomenika.

Vrijeme je prolazilo, ban Tomašić je odstupio, a dr. Bojničić nije pristupio izdanju tog dijela.

Međutim je došao na bansku stolicu bar. Ivan Skerlec. Našao se denuncijant u osobi prof. dr. Ferde Šišića,⁵⁶ koji je kod bana počeo rovariti protiv Bojničića, hoteći valjda to djelo za sebe dobiti, te je potaknu kod bana pitanje o tom Codexu izvjestivši, da je dr. Bojničić u to ime primio od bana Tomašića iz zemaljskih sretstava novac za izdanje.

Bilo je to g. 1913. Stvar se razjasnila, jer je dr. Bojničić uvjerio bana, da izdanje sprema. Dakle trebalo je učiniti korak k pripremama.

S toga se je ravnateljstvo Kr. zem. arkiva predstavkom od 1. jula 1913. br. 153. obratilo na predsjedništvo vlade, kojom je zamolilo, da putem nuncijature u Beču isposluje dozvolu od reda Benediktinskoga u Rimu da se rukopis „Registrum s. Mariae” u Zadru fotografirati smije.

Predsjedništvo vlade učinilo je svoje korake, te je 30. januara 1914. pod br: 494 praes. obavijestilo kr. zem. arkiv „da je zadarski nadbiskup kao vrhovni starješina benediktinskog samostana sv. Marije u Zadru dozvolio, da izaslanik zemaljskog arkiva u govorionici samostanskoj u prisutnosti jednog izaslanika nadbiskupskog ordinarijata u Zadru prouči i fotografčki snimi rukopis „Registrum s. Mariae Jaderae”

Tako se valjalo spremati, dr. Bojničić odredio je da ja podem na njegov račun u Zadar i ondje taj Codex fotografisem. Ja sam mu predložio, da samnom ide prof Vlado Tkalčić, kustos u arkeol. muzeju, koji je vještak u fotografiranju. Bojničić je to prihvatio.

Put ustanovljen je na prvu polovinu mjeseca juna. O tom je ravnateljstvo zem. arkiva 26- V. 1914. br: 140. obavijestilo zadarskoga nadbiskupa, dr. Vinka Pulšića, s molbom, da izaslanicima bude na ruku.

27. V. 1914. izvijestilo je isto ravnateljstvo pod br. 141. predsjedništvo vlade, da će izaslanici, ja i prof. Tkalčić u prvoj polovini juna poći u Zadar da prouče i snime „Registrum s. Mariae”

⁵⁶ Šišića je Laszowski poznavao još iz studentskih dana. Držao ga je vrsnim stručnjakom, ali nije cijenio njegove karakterne osobine. U nekoliko je navrata, kao i u ovome na koji se osvrćemo, zabilježio nekolegijalnost i nekorektnost znamenitoga povjesničara. Slično su o njemu, čini se, sudili i drugi. Tako je Laszowski, ne bez doze samozadovoljstva, zabilježio kako ga je jednom prigodom (inače vrlo lajav i ciničan) mađarski zemaljski arhivar i povjesničar Lajos Thallóczy nazvao pičkom.

2. VI. izdalo je ravnat. arkiva meni i Vl. Tkalčiću pod br: 142. dekret za onaj put u Zadar, te nam doznačilo koli za put toli i za troškove fotografranja paušalni iznos od 700 Kr.

Od toga je mene išlo 300 Kr., a prof. Tkalčiću je uručeno 400. On je imao nabaviti sve potrebno za fotografranje, ploče i kemikalije.

Pošto Tkalčić nije imao kamo da sve spakuje, veliki aparat arkeol. muzeja u Zagrebu, ploče etc. to sam ja kupio veliku pletenu košaru putnu, te mu je posudio.

Dogovorismo, da ću poći napred u Zadar, da u to vrijeme obavim studij samog Codexa. Tkalčić je imao stići dva dana kasnije.

Tako sam sa stanjem kase od 300 Kr. uputio se u Zadar.

4. VI. Otputovao sam sa suprugom i sinom Pavlom noćnim osobnim vlakom iz Zagreba u 11²⁵ s. vagon II razreda br: 102123. ug. drž. želj. Vožnja je bila prilično ugodna, jer smo imali cijeli kupe za sebe, dajući i kondukeru napojnicu od 2 Kr.

5. VI. U 6⁴⁵ u jutro stigli smo na Rijeku. Omnibusom odvezli smo se u grad, do Hotel „Quarnero“, gdje smo pohranili prtljagu. Fruštukali smo u kavani „Europa“. Gablovali smo u Hotel „Quarnero“. Na agenciji ungaro-croat. kupio sam viznu kartu za brod do Zadra (2 po 19.60, a za dijete 9.80 i doplatak 2 Kr.). Pošli smo odmah na brod. Pošto je objed (table d'hothe)⁵⁷ bio preskup, nijesmo ga uzeli već smo jeli sobom uzetu menažu.

Brod je plovio sa 14 uzlova na sat, a ne kao „Višegrad“ sa 16. Na brodu smo uzeli stolce numerirane, te smo sjeli na palubi i gledali divno more i okolinu. Vrijeme je bilo mutno. Na brodu smo samo južinali kafu.

U Zadar smo stigli u 6⁴⁵ na večer. Na molu u luci (prema Luxardu)⁵⁸ dočekaao nas je moj prijatelj učitelj Vlado Stahuljak.⁵⁹ Odsjeli smo u Hotel „Bristol“ u I katu soba br: 11 (8 Kr. dnevno). Večerali smo u hotelu.

6. VI. Poslije fruštuka potražio sam dr. Luku Jelića,⁶⁰ s kojim sam konferirao glede moga posla.

U 10. s. pošao sam u nadbiskupski dvor, da se predstavim nadbiskupu Pulišiću. Nije bio kod kuće, već u Olibu. Imao se vratiti sjutradan.

Potražio sam njegovoga tajnika prof. Parača u seminaru. Tom zgodom upoznao sam upravitelja seminara prof. Niku Mossatollo. Nit vikara dr. Ancello Piasevoli nijesam ondje našao. Pošao sam u njegov stan u Cale Dominica 4. Ni ondje nisam ga doma zatekao.

⁵⁷ Ispravno *table d'hothe* u značenju “jelovnik, izbornik s više sljedova jela”.

⁵⁸ Zadarska destilerija, poslije tvornica Maraska.

⁵⁹ Vladimir Stahuljak (1876. 1960.). Skladatelj, zborovoda i orguljaš.

⁶⁰ Luka Jelić (1884. 1922.). Arheolog i povjesničar.

Međutim bilo [je] podne, te smo objedovali u hotelu Bristol.

U ½ 2, kako mi je bilo rečeno, pošao sam opet do vikara u njegov stan. On me je vrlo ljubezno primio, te mi je obrekao, da će u 6. s. poslije podne doći u kavanu Bristol, da me uputi, kako ću moći sutra otpočeti mojim radom.

Po tom sam posjetio prijatelja Stahuljaka u njegovom stanu. Čekao sam točno vikara u kavani. On je došao u ½ 7 s., te sam s njim pošao do J. R. Rollá, javnog notara i upravitelja samostana Benediktinka sv. Marije in temporalibus.

Dr. Rollá je vrlo ljubezan čovjek, doista talijanaš, ali govori prilično dobro hrvatski, dakako zadarskim dialektom.

S njim sam se dogovorio o mom poslovanju. On mi reče, da bi mi u samostanu bilo neprikladno raditi, u sobi za strance, već će mi on željeni Codex „Registm s. Mariae” sutra u jutro donesti u svoju kancelariju, gdje ću moći nesmetano raditi.

Večerao sam u Bristolu. Pisao dr. Deželiću.⁶¹

7. VI. U 8. s. u jutro pošao sam k dr. Rolli-ju, on mi je već pripravoio codex. Tu sam radio do 12 sati. Tad sam s dr. Rolli pošao u samostan sv. Marije, gdje me je preko rešetke predstavio predstojnici, opatici Margariti Plattner. Tu sam dobio na raspolaganje sobu u prizemlju s ulazom iz dvorišta, gdje ćemo moći po volji urediti fotograf. camera obscura.

Moji mali Pavlek je od jučer bolestan, pokvario si želudac.

Taj dan sam fruštukao i objedovao u „Bristolu”. Po podne sam se sa suprugom i Pavlekom proveo barkom od stare luke do kupališta i od onuda do Bristola.

Posjetili smo „Kreuzgang”⁶² franjevačkoga samostana. Tu ima mnogo grobnih spomenika. Samostan stoji iza namjesnikove palače.

Na večer (poslije večere u Bristolu) bili smo kod Stahuljaka. Cijela je familija muzikalna. Sviralo se i pjevalo do kasno u noć. Imao sam muzike dosta. Stahuljak je s cijelom familijom abstinent... dakle muzika bez vina samo hempersaft⁶³ sa sodom...

Inače ugodno se zabavio. Dan je bio vedar i topao.

⁶¹ Dr. Jelić mi je pripovijedao, kao je za pok. Fr. Račkoga radio u Vatikanskom arhivu i po Dalmaciji. Akademija ga je Jugoslavenska nagradila za 3 godišnji rad sa 600 for. Kad je Smičiklas preuzeo redakciju Codex Diplom, da je od toga djela sasvijem izigran. Pripovijedao mi je da crkva Sv. Donata u Zadru potiče iz vremena cara Teodorika. On je našao u crkvi napis „†TEHDOR”, pismo VI. vijeka. Iskopine u Ninu dale su nove stvari coenobium regis etc. Vidi notu na kraju. [S Dr. Jelićem pregledao sam crkvu sv. Donata, koja je danas nekakav zapušteni magazin, do nje je muzej. Kamen s napisom je otprilike ovakva: † ThÉDRIC R] (Izborna bilješka).

⁶² Samostansko dvorište okruženo trijemom sa stupovljem, klaustar.

⁶³ Malinovac.

Mnogo mi je pripovijedao Stahuljak o društvu pjevačkom „Zoraniću“u kojem on sjajno djeluje u hrvatskom duhu.

Na večer doplovio je moj drug u poslu prof. Vlado Tkalčić. On je odsjeo u drugom hotelu (Grand Hotel). Dopremio je sa sobom sve potrebno za fotografiranje.

8. VI. Lijepi vedar dan. Momu Pavleku bolje. U kavani Bristol kod fruštuka sastao sam se s prof. Tkalčićem. Pošao sam do dr. Rolli, koji mi je povjerio Codex u svrhu fotografiranja.

U 10. s. pošli smo u samostan sv. Marije, gdje smo si najprije uredili u doznačenoj sobi „velikom parlatoriju“cameru obscuru. Opatice su dale neko crno sukno i tkaninu, kojom smo prozore i vrati dobro zastrli, da nije u sobu ni zraka svjetla dopirala.

Otpočeli smo s fotografisanjem Codexa. Svaki snimak morali smo odmah razvijati, da vidimo je li dobro snimljeno. Posao je lijepo išao od ruke. Sve smo obavljali na stolu, na koji smo smjestili fotogr. aparat, a svaku stranicu smo napinjali pod staklo u kopirnom okviru.

Objedovali smo u hotel Bristolu. U 2 s. smo nastavili fotografisanje i radili do 6 s. dok je dozvoljavalo svjetlo.

Saznali smo od dr. Jelića, da je današnja opatica ili kako je zovu „madressa“(mater abbatissa) Margareta Plettner (prije Tereza) rođena Zagrepčanka, te da je ona još Ivši Tkalčiću⁶⁴ (historičaru) krišom nosila dolje u parlatorij stare isprave te mu ih kroz rešetke podavala na prijepis. Bez nje nebi bio Tkalčić mogao ništa dobiti, jer je tadanja opatica bila mrka Talijanka. Plettnerica je te spise nosila s tavana iz neke velike škrinje, i uzimala, što joj se vidjelo starije...

Poslije nas je posjetio vikar Piasevulli, te je [sa] zanimanjem gledao naš rad.

Poslije smo bili u kinu. Večerali smo s Tkalčićem u Grand-Hotelu. Pisao dr. Deželiću.

9. VI. Fruštukali u Bristolu. Sastao se s dr. Jelićem i knezom Borellijem. Potonji je dobar Hrvat. Jelić me uvjeravao da je gradina na Plitvicama po tehnicu gradnje (po mom pripovijedanju) svakako iz dobe seobe naroda, a možda i iz doba Teodorika Velikoga.

Od 8 12. fotografisali smo Codex.

⁶⁴ Ivan Krstitelj Tkalčić (1840. 1905.). Svećenik i povjesničar. Djelovao je kao kapelan u Sisku, a od 1867. kao prebendar zagrebačke katedrale. Objavio je mnogobrojne arhivske dokumente i povijesne rasprave, posebice o povijesti Zagreba i Zagrebačke biskupije. Od njegovih najvažnijih djela ističu se *Hrvatska poviestnica* iz 1861. i jedanaestosveščani *Poviestni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba* (Zagreb 1889. 1905.). Bio je prijatelj i svojevrsni mentor Laszowskoga, koji je nakon njegove smrti nastavio s proučavanjem i objavljivanjem pisanih vrela iz zagrebačke prošlosti.

U 10 s. posjetio nas prof. dr. Karlić, te nam kazao, da je umro prof Smičiklas. Ta vijest me silno uzбудila, jer sam izgubio dobra prijatelja a domovina vrlo sina. Žao mi je, da nijesam u Zagrebu, da mu iskažem posljednju počast. Opet sam više osamljen...! Bio mi je dobar prijatelj i učitelj.

Objedovali smo u Bristolu. Meni nije ništa sladilo... bio sam žalostan.

Poslije objeda pošao sam na brzojavni ured i odaslao brzojavku: „Illustrissimo domino dr. Antonio Bauer,⁶⁵ archiepiscopo Zagabriae, Collatis illustrissimae dominationi i vestrae a sanctissimo patre insignis pallii, signo semper potestatis et officii metropolitanae, devote ac sincere suas gratualtiones offert Emilius Laszowski.“⁶⁶

Tako sam pozdravio nadbiskupa dr. Bauera kad je de jure zasjeo nadbiskupsku stolicu zagrebačku.

Popodne fotografirali Codex od 2 ½ 7.

Danas sam razgledavao zgradu, u kojoj su pjevač. društvo „Zoranić“ i „Hrvat. Sokol“ zajedno na stanu. To je zgrada nekakvoga dokinutoga samostana. Večerao u Bristolu.

Poslije večere posjetio nas u hotelu Stahuljak sa suprugom. Priredio sam hempersafta i sode te slatkiša itd. Bili su do 11 s. kod nas.

10. VI. Fruštukao u Bristolu. Iz novina (Argram. Tagblatt) uvjerio sam se konačno, da je Smičiklas umro. Sad istom sam se vrlo ražalostio, izgubio sam dakle doista dobrog prijatelja. Oko mi se orosilo. Čudan slučaj, i vijest o smrti pok. Ivše Tkalčića zatekla me je na putu⁶⁷... Polaze moji prijatelji, poći ću i ja jednom. Do viđenja ondje moj nezaboravni dobrotvore!

Odma sam pošao na brzojav, te sam odaslao ovu brzojavku:

„Jugoslavenskoj akademiji. Zagreb. Zahvalnošću u srcu oplakujem nezaboravnog mog dobrotvora i učitelja, našeg predsjednika, smrću kojega gubi domovina i znanost odličnoga svoga sina i radnika. Emilij Laszowski.“

S Tkalčićem radio sam oko fotografisanja regesta s. Marije do 12. s. Objedovali smo s Tkalčićem u Hotel Grandu.

⁶⁵ S novim zagrebačkim nadbiskupom Laszowski je bio u dobrim odnosima od prije. Još je početkom 1911. na zamolbu i uz pomoć prijatelja Janka Barleša, svećenika, povjesničara, etnografa i zagrebačkoga kanonika, Antunu Baueru izradio nacrt njegova prelatškoga grba.

⁶⁶ Presvjetlom gospodinu, dr. Antunu Baueru, zagrebačkom nadbiskupu, nakon što je Vašem gospodstvu presveti otac udijelio znak palija, odvajkada znak vlasti i metropolitanske časti, smjerno i iskreno čestita Emilije Laszowski.

⁶⁷ Vijest o Tkalčićevoj smrti Laszowski je primio polovinom lipnja 1908., na bračnom putovanju s Fini u Opatiji, odnosno Crikvenici.

Poslije objeda uzeo sam kočiju te smo se odvezli na zadarsko groblje van grada. Su smo potražili grob guvernera Dalmacije Franje X. bar. Tomašića († 1832).⁶⁸ Našli smo ga blizu ulaza u groblje lijevo. Grob mu pokriva masivna kamena ploča s natpisom „TOMASSICH”. Želio sam bo Tomašiću mom rodu donijeti uspomenu iz Zadra, te sam grob taj snimio.

Moj mali Pavlek bio je tu vrlo originalan i naivan. Kako su radnici radili na groblju, ostavio je jedan svoje cipele uz grob Tomašića.

Pavlek pita: A kaj je to tam?

Majka: To je grob, tu počiva jedan general. Onkel tvoga kuma.

P: A zakaj je nutri?

m: Kad je umro su ga nutra metnuli.

P: Aha to su i njegove cipele od onoga koji je nutri.

Pavlek je glavni interes imao za cipele koje je vidio do groba.

Od 3 4 s. popodne fotografirali Codex.

Dozvolom nadbiskupa mogli smo ja i Tkalčić pregledavati nutrinu samostana. Mojoj supruzi nije to bilo dozvoljeno, jer ženske ne puštaju unutra. Pače ni zem. poglavice (Staathalter) gospođa nije mogla dobiti dozvolu. Vodio nas je po nutri dr Rolli. Pogledali smo grob Vekenege, popeli se na toranj. Pod ovim pokopana je kao posljednja abatissa Keller. Dalje se pokapaju na groblju.

U I. spratu kampanila je kapelica. Stupovi (4) su romansko-bizantski, od kojih nosi svaki dio napisa: | R. CO | LLO | MA | NVS | = Rex Collomanus. Slika na oltaru u ovoj kapelici je od škole Fatori.

Grobnice u samostanu nema.

Samostan sv. Marije zaprema cijeli blok. Oko njega [su] četiri ulice. Samostan, crkva i škola na ulicu. Dvorište pred crkvom je taracano. Kamen tu s god. 1708. Crkva je sagrađena u slogu renesanse. Lijevo do pjevališta je grobni spomenik generala Fanfogne.

Nad crkvenim je vratima: REGINAE COILIS sacr. (lapidar. slova).

Naproti ulazu u dvorište prizmeno su dvije sobe, jedna parlatorij, druga sa stubama u I. kat, tu je stan samostanske služavke. Do crkve u dvorištu [je] ulaz u sam kloštar, do ulaza mali parlatorij s rešetkom, kakovu ima i veliki parlatorij.

⁶⁸ Franjo Xaver Tomašić (1761. 1831.). Podmaršal i prvi austrijski guverner Dalmacije. Laszowski mu je u Dnevniku omaškom produžio životni vijek. O njemu je prije pisao u članku Franjo X. barun Tomašić, guverner Dalmacije 1813. 1831., *Prosvjeta*, br. 19, Zagreb 1895., str. 597599.

Taj dan spremala se je i kitila crkva za sutrašnje tijelovo. Moja supruga i sinčić Pavao gledali su crkvu. Sakristan ravnao je oltaru i na njemu jastuke, te sve to pokrivaio bijelim pokrivalom.

Pavlek pita: Zakaj on pravi tamo kreveta, gdo tu spi?

Majka: Nitko, to je kuća božja, dragoga našega Boga.

Pavlek: Aha, on spava gore na tom krevetu, pak ima tako mnogo kreveta.⁶⁹

Služavka samostanska mnogo je spremala za sutrašnju svečanost. Kazala mi, ako sutra ostanem na tijelovu, vidjet ću lijepu svečanost samo „ako neće biti bovella”, tj. demonstracije između Hrvata i Talijana. Pred par godina bila taka demonstracija, da je i sam biskup od procesije morao bježati.

Poslije rada šetao sam se s familijom na obali, a plovila je mala prekrasna barkasa, koju je moj Pavlek nazvao „automobil u vodi”.

Večerao sam u Bristolu. Vrijeme je taj dan bilo lijepo do podne, a onda kišljivo.

11. VI. Osvanu[l]o divno, vedro jutro. Tijelovo. Fruštukali u Bristolu. Ulice, kojima [je] kretala tijelovska procesija bile su okićene sagovima i iluminirane. Vijale su se mnoge hrvatske zastave. Ja sam s obitelji gledao povorku, dok je Tkalčić morao biti kod mise, jer su to opatice zahtijevale. Povorka i procesija minula je bez upadica. Talijani su mirniji, jer je jači hrvatski živalj. Vidio sam na procesiji Staadthaltera grofa Althems⁷⁰ sa svom vladom i časničtvom.

Objedovali smo u Bristolu.

Posebnom dozvolom nadbiskupa mogao sam s Tkalčićem popodne raditi do 3 sata. Tako smo dovršili u 4 sata fotografiranje i razvijanje.

U ½ 5 odnesao sam Codex dr. Rolli-u. Zahvalio sam mu se na ljubaznosti i susretljivosti. On mi je rekao da ako želim nastaviti arkivalni rad u samostanu, da mu pišem, a on će mi sve iz samostana donijeti u svoj ured, gdje mogu po volji raditi.

Pošao sam i do vikara, da mu zahvali ali njega nije bilo doma.

Potom smo šetali sa Stahuljakom koji nam je pokazivao neke znamenitosti u gradu i parku. Tom zgodom razgledali smo zgradu, u kojoj stanuju društva „Zoranić” i „Hrv. sokol”. Tu je bio nekoć samostan Malobracana. Cisterna ima glagoljski natpis: CRIKVA FMMFF. Ovu je gradu dao Zadar na uporabu ovim društvima zabadava. U planu je, da se ruši i ondje gradi hrvatsko kazalište.

Na večeri smo bili kod Stahuljaka.

⁶⁹ Valjda jastuka.

⁷⁰ Zapravo Mario Attems Svetokriški (1862. 1947.). Visoki austrijski dužnosnik i namjesnik u Dalmaciji.

Tu mi je Stahuljak mnogo pripovijedao o zadarskim prilikama: župnik zadarski don Nikola Selim, kanonik, dobar je Hrvat. Brico Petar Červar po porijeklu ličanin. Otac mu je talijanaš, on je dobar Hrvat.

Ivan Švalina iz Bukovice maran je buditelj hrvatske svijesti. Nedavno je držao govor pred Biankinom i Prodanom i reče među ostalim: Gospodo, lako je vama tjerati veliku politiku kod zelenoga stola, a hote na ulicu i vanka. Imam u Bukovici starca strica. Došao sam nedavno k njemu i upitam ga: Striče što ste vi?

- E Bukovčanin.

- a što još?

- ništa. Bukovčanin...

E vidite gospodo, tamo pojte i učite ih da su Hrvati.

Isti reče drugom zgodom: Ja ću udarati na Talijane, i ne marim ak mi kamenom bace na kuću, ak me kamen pogodi, vas ima, a vi skrbite za ženu i dicu.

Svomu sinu govori: Ti moraš kad odrasteš bolje neg ja lupat Talijane.

August i Pero Cervar, sinovi oca talijanaša, koji se je doselio iz Like. Dok su bili nedorasi slušali su oca, ali kad budu svoji okrenuše mu leđa i postadoše dobri Hrvati.

Cervar i Svallina glavni su stupovi hrvatstva među zadarskim Hrvatima obrtnicima. I študenti ih štuju svi.

Moj rad u Zadru bio je dovršen. Temeljito sam proučio rečeni Codex, točno sam ga opisao od strane do strane, kako će se to trebati kod izdanja.

Fotografije su u originalnoj veličini snimljene, a ploče su sve vrlo dobro ispale.⁷¹

⁷¹ Koliko je poznato, objavljivanje faksimila rukopisa *Kartulara samostana Sv. Marije u Zadru* u izdanju Zemaljskoga arhiva nikada nije ostvareno. Čini se, naime, da je novac Tomašićeve Vlade doznačen za to bio utrošen u druge svrhe. U tome smislu nije nebitna činjenica da je troškove službenoga puta Tkalčića i Laszowskoga u Zadar snosio osobno Bojničić, koji ih je, vjerojatno, prije nenamijenski i potrošio. Moguće je i da je snimanje bilo odrađeno samo formalno kako bi se zadovoljili ponovljeni zahtjevi Vlade te da stvarnoga interesa za objavu izvora u toj fazi više nije ni bilo. Zamračivanju nedovršenoga, a skupo plaćenoga projekta, početak Prvoga svjetskog rata bio je dobrodošao. Slučaj je dobio epilog tijekom 1917. kada je na ponovni zahtjev Vlade da se opravdaju sredstva doznačena 1912. Bojničić odgovorio kako spomenuti posao još uvijek nije dovršen zbog početka rata, upravo u vrijeme kad je s jednom njemačkom tiskarom bilo dogovoreno tiskanje faksimila. Prema njegovim riječima objava publikacije zbog ratnih zbivanja nije bila izgledna, čime je i dalje opravdavanje za to namijenjenih sredstava u tome trenutku bilo izlišno. Sumnjivo je također da Laszowski u svojoj ostavštini nije ostavio ni slova povezanoga s prijevodom, redakcijom i komentiranjem toga vrela. Usput, to je vrelo kao faksimil i transkripciju objavio V. Novak tek 1959. (*Zadarski kartular samostana svete Marije Chartulare Jadertinum monasterii sanctae Mariae*, Zagreb: JAZU, 1959.).

Tkalčić će ostati još u Zadru, da ploče valjano osuši i spremi i dopremi u Zagreb.

U okolici sam učinio još neke snimke u Zadru na spomen moga boravka. Posjetio sam i knjižnicu i druge znamenitosti.

Mogao sam dakle mirne duše otputovati. Odlučio sam krenuti navečer 11. juna.

Razdragan oživljenom hrvatskom svijesću u Zadru, zabilježio sam u moju bilježnicu ovo:

U Zadru

*Na morskom žalu pružio se drevni,
Sa Ugljana te sveti Miho gleda,
Ded opet danas kao nekoć sjedni,
Pokaži svijetu, da te Hrvat neda.
U tvom krilu dična Vekenega,
U zadružbini svojoj tu počiva,
Dobrog Boga moli iz srca svega,
Da narod tvoj u mrtvilu ne sniva.
I njene molbe dobri Bogo čuje,
I duhom svojim budi naše ljude:
Napuštaju što srca njima truže,
K hrvatstvu ljubav u srcu si bude.
I ondje gdje je tuđin goso bio,
Gdje vladala je Kraljica od mora,
Gdje Hrvat često svoju krvcu lio:
Tu sad hrvatstvu kucnula je hora.
Tu soko sivi visoko poljeće,
Tu prah se krisi Zoranića slavna,
Hrvat u ovdje sviće pramaljeće,
Tu vraćaju se jur vremena davna.*

10. VI. 1914.

— : —

Oprostivši se sa znancima i prijateljima ukrcao sam se na brod „Brasso“ i u ½ 8 otplovio put Rijeke. Na brodu dobio sam spavaću kabinu br: 7. Dok se je moja obitelj odmah povukla u kabinu na počinak, ja sam ostao na palubi. Kiša, koja je od 3 s. popodne rosila je prestala. Tu sam na palubi opazio dr. Seigerschmieda, spirituala zagrebačkih opatica. Nalogovorio sam ga kao staroga znanca. Veselio se, da me je opet iza više godina vidio. S njime sam se ugodno zabavljao. Po tom sam se i ja dao na počinak. Slabo sam spavao, jer sam uzase imao Pavleka.

12. VI. U $\frac{3}{4}$ 5. u jutro stigli smo u Rijeku.

Na Rijeci smo se iskricali oko 7 sati, dotle smo spavali. Fruštukali smo u kavani Europa, a potom (stvari smo pohranili u Hotel Quarnero) pošli brodom u Opatiju. Na brodu smo sastali don Frana Bulića,⁷² koji je pošao u Opatiju s nama.

S Bulićem sam se sjajno zabavljao cijelim putem. Pričao mi o svome radu u Solinu, o iskopinama i istraživanju. Kako je kroz godine sastavljao onaj napis kraljice Jelene itd.

Dr. Jelića, svoga nećaka karakterizirao je ovim riječima:

Luka je došao u istraživanju dotle...

Bulić je došo u istraživanju dotle...

a don Luka mora doći dalje...

—

Pripovijedao mi dalje, kako je išao do ministra u Beču, da ga predobi za gradnju spljetskoga muzeja. Plan mu predložio.

Ministar hoće zgradu skratiti za dva prozora... udara nogom...

Bulić: *Exsellenz, ich habe 6000 steinerne Denkmäler...*⁷³

Ministar: *Warum sammeln Sie Steine?*⁷⁴

Bulić: *Meine Denkmäler sollen Steine sein...*⁷⁵ Hotio otići. Ministar se predomisli i dozvoli sve.

—

Kad smo stigli u Opatiju, napastovao nas je neki fotograf, da će nas snimiti. Pristali smo. Navečer dobili smo slike, lijepa uspomena.

⁷² Frane Bulić (1846. 1934.). Arheolog, povjesničar i konzervator. Teologiju je studirao u Zadru, klasičnu filologiju i klasičnu arheologiju u Beču (1869. 1873.). Epigrafiku je usavršavao u Beču (1877. 1878.). Po povratku u domovinu postao je kotarskim školskim nadzornikom u Zadru i konzervatorom Središnjega povjereništva za historijske spomenike zadarskoga i benkovačkoga okružja. Od 1883. ravnatelj je klasične gimnazije i Arheološkoga muzeja u Splitu te konzervator povijesnih i umjetničkih spomenika za srednju, a 1912. 1925. za cijelu Dalmaciju. Zastupnik u Dalmatinskom saboru u Zadru i Carevinskome vijeću u Beču. Glavna su mu istraživanja antičkih i ranokršćanskih spomenika u Solinu. Krajem 19. st. otkrio je niz vrijednih ranohrvatskih spomenika, a 1894. organizirao je I. međunarodni kongres za ranokršćansku arheologiju u Splitu i Solinu. Laszowski je Bulića poznao najposlije od 1910., kada se s njim susreo u Splitu prilikom preuzimanja dijela zbirke arhivskoga i knjižnoga gradi-va trogirске obitelji Fanfogna-Garagnin.

⁷³ Vaša ekscelencijo, imam 6000 kamenih spomenika ...

⁷⁴ Zašto sakupljate kamen?

⁷⁵ Moji su spomenici kamen ...

Oprostili smo se s Bulićem. Pošli smo tramvajem do Volovskog.⁷⁶ Gablovali smo u Hotelu Liburnia. Po tom smo u vili Helios posjetili generalicu Hermu Bellobrajdić. Kod nje je bila i njezina nećakinja Miny Faberger koja je bila namještena kod „Kurcommision“⁷⁷ u Opatiji, kojoj je predsjednik barun Lelis.

Kod generalice živu još i sestre kapetana Nikole Bellobrajdića⁷⁸ Katica i Amalija. Ove hoće veli uvijek rakiju ili konjak piti. U svojoj sobici sjede u zimskim odijelima i surcima(?) i u rupce zamotane, da se ne bi nahladile... prozori uvijek zatvoreni...

Objedovali smo u Hotel-Restaurantu Vidaković. Poslije objeda smo bili opet kod generalice, te smo s njome i nećakom njezinim pošli u kavanu „Quarnero“.

Tu u Opatiji sam saznao, da vrtljar kupališnog parka pripovijeda, da je za vrijeme sezone sve poplavljeno od lake robe ženske. Gotovo svaku noć moći je po zakucima parka i po klupama zateći ljubavne parove u koje kakim situacijama. On da je jednom zatekao Gezu pl. Matačića s princezom Lujzom Koburškom kako ju „obdelava“ na klupi.⁷⁹

Dalje se znade, kako je natrag prije godine neka seljačka djevojka s poviše Opatije bila jeftina roba. A sad da se u nju zaljubio neki barun s Rijeke imenom Minié. On joj kupuje sjajno ruho i kani ju uzeti za ženu. Nazdravljje!

Gospođica Miny je vrlo inteligentna djevojka. Razgovarao sam s njom vrlo mnogo o političkim i nacionalnim prilikama u Opatiji. On mi reče da je prof. dr. Tentor⁸⁰ izjavio, da je hrvatstvo u Istri apsolutno izloženo propasti. Talijani i Nijemci (potonji u Opatiji) su zator našeg naroda.

Poslije smo se šetali na molu, gdje se kani graditi veliki hotel. U 7 s. otplovili smo u pratnji generalice Bellobrajdić i gđice Miny u Rijeku. Pošto su se one odmah vraćale kući [oprostili] smo se s njima, pokupili našu prtljagu i pošli kolima na kolodvor, gdje smo večerali.

⁷⁶ Vidi dodatak na kraju. [U Volovskom posjetio sam župnika. Tu sam pregledavao matice, jer sam želio naći podataka obitelji Tomašića. Matice sežu od god. 1791. napred, starije su u Kastavu. Tomašića ima puno u Opatiji i Volovskom. Bili su prije vrlo siromašni, ali su se u zadnje vrijeme pomogli. I u Kastavu ima mnogo Tomašića. Župnik me je uputio na prof. Josipa Ribarića, prof. preparandije u Kastavu, koji bi mogao željeno izviditi.] (Izvorna bilješka).

⁷⁷ Zdravstvena komisija.

⁷⁸ Kapetan Nikola Bellobrajdić bio je suprug Adele, sestre prve supruge Laszowskoga Emilije. Za razliku od Adele, koju je držao nesnosnom, Laszowski je cijenio šogora. Zbog toga je Nikola u veljači 1916. pokopan u grobnici na Mirogoju, koju je obitelji Bellobrajdić ustupio upravo Laszowski. Adela je preminula pet godina poslije zbog komplikacija izazvanih padavicom, od koje je bolovala od svoje 16. godine kada ju je neki dječak pogodio ciglom u glavu.

⁷⁹ Ljubavna priča „zagorskih Romea i Julije“ bila je naširoko poznata u ono doba. Siromašni, ali naočiti zagorski plemić krajem 19. st. osvojio je srce desetak godina starije kćeri belgijskoga kralja monstruma, Leopolda II. Po toj je ljubavi, navodno, napisana i knjiga Dana Jacobsena *Sve za ljubav*.

⁸⁰ Možda filolog Mate Tentor (1882. 1956.). Dugogodišnji ravnatelj zagrebačke Sveučilišne knjižnice.

U 10²³ u noći krenuli smo osobnim vlakom prema Zagrebu. Vožnja je bila dobra, jer smo mogli spavati.

13. VI. U 6³⁰ stigli smo jutrom u Zagreb i fijakerom u naš stan na Josipovcu.

Cijeli put [stajao je] 286.22 Kr.

13. VI. Upoznao sam srpskog ministra predsjedj. Vladana Đorđevića,⁸¹ došao je u pratnju staroga Bude Budisavljevića.⁸² Ministar bio vrlo iznenađen zbirakama našega arkiva te je izrazio prema meni, da mu se Zagreb vrlo sviđa.

Na večer bio sa suprugom kod Deželićevih, gdje je slavljen imendan gđe Tonke Deželić.

22. VI. Bio na sjednici u Jugosl. akademiji. Samnom dr. Marko Kostrenčić,⁸³ dogovarali glede daljnjeg izdavanja Codexa diplomaticus-a.

25. VI. Dr. Bojničić odsutan. Najavio mi je jučer, da će danas posjetiti zem. arkiv nadvojvoda Franjo Salvator.⁸⁴ On je razgledavao i sveuč. biblioteku. U 12 s. došao je u zem. arkiv u pratnji bana Skrlca i svog pobočnika majora (...) te ministra Toše grofa Pejačevića. Kod dolaska u sveuč. biblioteku predstavio me je dr. Tropš, odjel. predstavnik (bogošt. i nastava) nadvojvodi. Vrlo mi je ljubazno stisnuo ruku. Ja sam mu opet predstavio osoblje zem. arkiva.

Bio sam mu tumačem u arkivu. Velikim interesom gledao je arkivalnu izložbu, te se o uređenju i samim prostorijama vrlo pohvalno izrazio. Rekao mi je, da još nikad nije bio u bečkom dvor. arkivu.

⁸¹ Vladan Đorđević (1844. 1930.). Srpski političar, liječnik i književnik. Prvi školovani kirurg u Srbiji, osnivač Srpskoga liječničkog društva (1872.) i Crvenoga križa. Politički se istaknuo kao ministar prosvjete i gospodarstva u vladi Milana Hrišćića 1888., kao srpski veleposlanik u Ateni i Carigradu te predsjednik Vlade i ministar vanjskih poslova od 1897. do 1900. U Zagrebu je tada boravio kao izaslanik Srpske akademije nauka na pokopu povjesničara Tadije Smičiklase.

⁸² Bude Budisavljević (1843. 1919.). Publicist i javni djelatnik. Obnašao je visoke vojne i administrativne dužnosti (veliki župan Požeške, Bjelovarsko-križevačke, Ličko-krbavske županije te Zagreba). Od 1863. objavljivao je članke o planinarstvu i medicini, zapise o suvremenima (*Iz mojih uspomena*, 1918.) te pripovijetke, od kojih je velik broj prikupljen u zbirci *S ličke grude* (1913.). U rukopisu je ostavio autobiografski spis *Pomenci iz moga života*. (Nedavno objavljeno pod naslovom *Memoari „Pomenci iz moga života“* (ur. Ž. Karaula), Zagreb: Tiskara Horvat, 2012.).

⁸³ Marko Kostrenčić (1884. 1976.). Pravnik, povjesničar i političar. Dekan Pravnoga fakulteta i rektor Zagrebačkoga sveučilišta. Suradnik Laszowskoga na izdavanju XIII. sveska *Diplomatičkog zbornika*. Njih su ga dvojica zajedno i potpisali kao urednici 1915. Nedugo nakon izlaska Laszowski je na vlastiti zahtjev razriješen s dužnosti suurednika, držeći da *Diplomatički zbornik* samostalno treba uređivati jedna osoba jer je, prema njegovu sudu, bilo gotovo nemoguće pogoditi posve isti način i stil obrade dokumenata istodobno kod dvojice stručnjaka, a da to na kraju ima kvalitetu koja se očekivala od publikacije.

⁸⁴ Nadvojvoda Franjo Salvator u Zagreb je stigao kao zamjenik vrhovnoga pokrovitelja Crvenoga križa radi razgledavanja uređenja zagrebačke podružnice. Jedan dio posjeta namijenio je i upoznavanju znamenitosti grada, prilikom čega je posjetio i prostore Sveučilišne knjižnice i Arhiva.

Osobito negodovanje izrazio je o zgradi kliničkog instituta, koja nakazuje monumentalnu zgradu sveuč. biblioteke. „Wen war ja das des dieses Gebäude sicher gestellt hat?“⁸⁵

Pitao me je li mi bio rođakom FML Mečislav Laszowski. Njega je dobro poznao. Predložio sam mu spomenknjigu arkiva, u koju je se upisao.

Otrpao sam ga do auta, gdje se samnom ljubazno oprostio. Tako i ministar i ban. Skerlec je mrk Pejačević rado razgovara.

S banom sam mnogo razgovarao o amnestiji Zrinsko-Frankopanskoj, na kojoj radim.

Nadvojvoda rekao mi na sastanku: „Ich danke Ihnen herzlich, und es freut mich auch hier die hohe Kultur des Landes konstatieren zu können.“⁸⁶

Nadvojvoda je čovjek vrlo simpatičan, ljubezan i vrlo razgovorljiv. Više puta spomenuo je svoju familiju.

28. VI. Poslije podne polazio sam s familijom Ilicom u cirkus Klenovsky. Pred „Novostima“ (bolnica milosrd. braće), dopale mi u ruke „Novosti“ posebno izdanje u kojima sam isčitao umorstvo prestolonaslj. nadvojvode Ferdinanda de Este.⁸⁷ Prvi mi momenat silno potresao. Mnogo se govorilo, kako je nadvojvoda sklon Hrvatima i u opće Slavenima Austrije. Nadalo se sve od njega da će njegovim nastupom na prestolje granuti sunce slobode Slavenima monarkije. On je vele bio sklon federalizmu. A sad pada u grob i sve nade u bolju budućnost.

Nu uzdajem se u providnost božju, da nas ipak čeka sloboda... E često i zlo radi dobro a možda baš ova nevinna krv prolivena u Sarajevu žrtva je za slobodu naroda...

Na Balkanu potekla krv... možda će i druga teći... Danas me to potresa... odvrća od Srba, koje sam iskreno poštivao, kao one koji su vazda svoju slobodu i narodnost poštivali i za nju se krvavo borili...

Danas ih čudno gledam... ne razumijem... Obuzdavam se jer mi nešto veli: S Balkana, gdje se ori pjesma slobode doći će nešto velikoga. Hrvat sam, mrzim politiku Njemaca i Mađara, [ali] momentalno osuđujem umorstvo... jer ne razumijem...

Raspoloženje u gradu je užasno protiv Srba. Šapuće se o pogromima... Sačuvaj me bože od ubijstva braće...

⁸⁵ Tko je bio taj koji je izgradio ovu zgradu?

⁸⁶ Srdačno Vam zahvaljujem i radujem se što i ovdje mogu svjedočiti visokoj razini kulture zemlje.

⁸⁷ Ispravno Ferdinand d'Este.

8. VII. U jutro vlakom u 5 s. otputovao sam s Lubynskim Rudom,⁸⁸ arhitektom vlakom u Karlovac i kolima u Vojnić, gdje je imao on posla glede neke gradnje. U Vojniću smo objedovali. Popodne vratili se u Karlovac i noćnim brzovlakom natrag u Zagreb.

12. VII. U 11 s. dopodne pošao sam u audijenciju k banu Skerlcu, te mu referirao rezultat moga istraživanja u predmetu amnestije Zrinsko-Frankopanske. On mi je izrazio priznanje, i učinit će sve da se prenesu kosti Zr.-Fr. u domovinu, kako je to želja interpelacije Zatluka i Novaka u saboru. Moj referat bit će mu odgovor na ovu interpelaciju.⁸⁹

13. VII. Predsjedao zmaj. odbor. sijelu u Kamenitim vratima.

14.-30. VII. Službeni put po Njemačkoj u svrhu proučavanja izložbe knjigotiskarstva u Leipzigu. Samnom moja supruga. (Wienerneustadt Wien Prag Desden Leipzig Weimar Jena Nürnberg München Salzburg Zagreb.)

(Vidi putovanja)⁹⁰

Zamolio sam mjeseca maja predsjed. vlade potporu od 600 Kr. za naučno putovanje u Drezden, Leipzig i München. Rješanjem bana od 1/7 1914. br. 3091 Pr. doznačeno mi 600 Kr.

U utorak 14/6⁹¹ [u] 8³¹ otputovali preko Gyekenyesa u Bečko Novo mjesto. Kolima u crkvu, spom. Zrin. frankop. Na grobu Z.F. akademija, služ. predveče misa. Emil i Finika imali u ruci mač kojim je Zr. i Fr. smaknut 1671. Gablali na kolodvoru. Otputovali 10⁵⁵ dalje u Beč.

⁸⁸ Rudolf Lubynski (1873. 1935.). Arhitekt. Nakon gimnazijskoga obrazovanja u Zagrebu 1896. otišao je na školovanje u Karlsruhe, gdje je upisao Visoku tehničku školu kod uglednoga arhitekta Josefa Durma. Sa spomenutim arhitektom usko je surađivao u njegovu privatnome ateljeu. Iz toga razdoblja potječe i zgrada Sveučilišne biblioteke u Heidelbergu. Od 1907. djelovao je u Zagrebu, gdje je projektirao veći broj javnih i privatnih objekata. Dugogodišnji je obiteljski prijatelj Laszowskoga. Pretpostavka je da su se upoznali tijekom 1910. kada je po nalogu bana Tomašića Zemaljski arhiv iznenada postao budućim sustanarom Sveučilišne knjižnice u zgradi koja se po nacrtima Lubynskoga imala graditi na Mažuranićevu trgu. Čak i po smrti poznatoga arhitekta Laszowski su se nastavili družiti s njegovom udovicom Hildom i sinom Tankredom.

⁸⁹ Taj je sastavak Laszowski iste godine detaljnije razradio u pravno-povijesnoj studiji *Pomilovanje Petra Zrinskoga i Franje K. Frankopana god 1687. (Epilog tragediji Zrinsko-Frankopanskoj)*, koju je objavio skupa s prijateljem i zmajskim bratom V. Deželićem. Na ovome mjestu valja napomenuti da se važan dio djelatnosti Družbe BHZ-a vrtio upravo oko obilježavanja važnih obljetnica i/ili života zaslužnih osoba iz hrvatske prošlosti. Poseban su status pritom imali upravo Zrinski i Frankopani, kao ugledne plemićke obitelji, nositelji gospodarskoga i kulturnoga boljitka, branitelji hrvatskoga kraljevstva i, napose, stradalnici za slobodu. Još 1907. pokrenuta akcija prijenosa posmrtnih ostataka Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana dovršena je tek 1919. polaganjem kostiju u prvostolnicu, jednom od najmasovnijih događaja u zagrebačkoj prošlosti, kojemu je prema nekim procjenama pribivalo 100 000 osoba.

⁹⁰ Opis putovanja ostao je u izvornome obliku bilježaka u notesu. Crtrice su pisane (sada već izbljednjelom) olovkom, skraćeno i poprilično nečitko.

⁹¹ Greška Laszowskoga, riječ je o 14. srpnja.

U 6 sati jutro Emil u Sopronu srušio se sa stuba vagona. Silno prošao!

15/6. ⁹² Ja 83	30/7	78½
Fini 54		53
Emil 24½		23 ⁹³

Dospjeli u Beč u ¼ 12. Dočekala nas punica.⁹⁴ Odsjeli kod nje, Albertplatz 1. Emil zrauban. Objedovali Hamerling-hof, po podne u Prateru. Razne tingl tangl⁹⁵ posjetio s Emilom. Večerali u Pralim(?) Restaur. A. Prohaska. Spavali kod punice.

16/7. U jutro u Schönbrunn. Emil gledao živine. Objedovali kod Drethera. Poslije po gradu. Navečer s Fini u Variette Busch. Večer kiša.

17/7. Do 4 sata po podne bumlali po Beču. Objed Roter Igel(?), južina Arkaden, večera Hamerling Hof.

18/7. Prije podne bumlali u carskoj grobnici objedovali Restaurant Regina kod Votivne crkve.

Emil polupao flaše i čaše.

Po podne doma i bumlali. Na večer u Karlsteatru. Kino Königen [...] Lijepa opereta. S nama gospođica Hermina Gastgeb(?).

19/7. 7. jutro brzovlakom preko [...], Tabora u Prag. Prispjeli tam ou 12¹⁷ po podne. Odsjeli Hotel Antral III. 36. soba. Objedovali Chavallo, pošli po gradu i na Hračin. Na grobu sv. Ivana nep. i sv. Vaclava. Večerali Chavallo.

20/7. Buml po gradu, muzej etc. Gablec u Cavallo.

21/7. U 12³³ brzovlak iz Praga u Drezden. U [...] financ. revizija. Stigli u Drezden u 3⁵² po podne. Odsjeli u Hotel Kaiser Wilhelm. Parterro br. 41.

Šetnja po gradu. Južina Caffè Residenz, u Zwingeru, Kreuzkirche, katol. Hofkirche, dvor... večerali Rathauskeller. Rano spat legli.

21/7. Fruštuk Caffè Wien, vozali se po gradu, ja u drž. arhivu. Galerija, [...], gablec u „Gotta”.

— : —

⁹² Opet pogreška, valjda 15/7.

⁹³ Kilograma. Laszowski je tijekom života vrlo pomno bilježio svoju kao i težinu članova obitelji.

⁹⁴ Marija Treitl prije je bila udana za ljekarnika Theodora Alberta, koji je držao ljekarne prvo u Arcu u Tirolu (danas Italija), a zatim i u Temišvaru, gdje im se rodio sin Theodor i gdje je Fini zadobila naobrazbu. Nakon smrti prvoga supruga Marija se preudala za časnika austrougarske vojske. Kada je i on umro, za otpremninu je dobila trafikku u Josefstadterstrasse 66, radom koje je namicala sredstva za život obitelji.

⁹⁵ Zabavišta.

Držav. arhiv Dresden:

Dr. Lippert zamj. direktora. Za porabu arkiva mora se podastrijeti molba. Spisi stoje na uvid nakon dozvole.

Hrvatski spisi: Spisi hrvatske garde u Dražđanima. Peranski-Petričević etc. Mogu se dobiti na porabu službenim putem. Najnoviji arhiv u Njemačkoj je u Schverinu, Grottefend arhivar.

Objed u [...]

U 4 pr. podn. brzovl. u Leipzig kamo stigli 5⁵² po podne.

Odsjeli Hotel Lebe I kat br. 8. Soba 8 m. s fruštukom.

Šetali gradom do ½ 9 oko po ringu(?), Universa, grad. vijećnica etc.

Večerali Automat Brühl.

Pošli spavat rano.

22/7. Fruštukati htjeli u hotelu ali ni za što kave. Pošli kafe Francaise. Onda prošli Grismacovu ulicu pa na glav. poštu. Onda na izložbu grafičku i tiskarsku. Pregledali malo ne sve ali specijalno Cultur(?) francuska, Italija, Rusija! Dijete i odgoj etc.

Jutro lijepo, pod večer vjetar i oblačno.

Objedovali u „Zu den Strand, hallen“, u izložbi.

Na limunadi Kafee Haupt. Dalje gledali po izložbi.

Oko ½ 6 nevrijeme se spremalo, mi kući. Bumlali. Kava u Kaffe Park. Gledali sveučil. bibl. [...] Večera u Automatu.

Poslije od 8 10. u varieteu „Gute Quelle“ u Bruhl [...]

23/7. Kava, fruštuk Reichs...(?). Pošli familijom do Völkerschlacht Denkmal.⁹⁶ Popeli se na vrh. Sjajan pogled na poljane bitke(?) Vidili Napoleonov kamen, Rusku kapelu. Gablec u „Oberbayern“. Po izložbi do 1 ½ po podne.

Kiša.

Popodne otputovali u Weimar (preko Naumburga). Stigli onamo u 5.37. Odsjeli u Prussisch Hof, I. kat br 6 Šetali po gradu.: Schloss, Teatar sa spomenikom Goethe-Schiller, Vijećnica, biblioteka, muzej, Žuta kuća, Gartenhaus(?), Jakob Kirche sa spomenicima, katol. crkva, Rimska kuća etc. Večerali Germania. Spavat legli u 9, umorni smo.

⁹⁶ Spomenik Bitke naroda.

24/7. Ustali ½ 6 jutro. Fruštukali u Hotelu. noćenje s fruštukom 5 M. Uzeli doplative(?) karte II. r. do Jene (90 pf?). U istom hotelu upoznali prof. Melandena iz Helsen...(?).

Vagon II. r. br. 397. osob. vlak. Krenuli u 7.41 (preko Ober Weimar, Grosshwabdorf). Došli u Jenu ¼ 9 prijep.

—

NB Na putu od Leipziga do Weimara vrlo ubava mjesta kupalište „Kössen“ i „Bad Sulza“. Grad Naumburg lijepo leži.

—

Weimar ubavo milo mjesto. Intimno.

—

24/7. Jena. Pregledali Universu, Mihalj. crkvu [...] Vijećnicu, trgove sve, Johannes[...] theater, etc. Spomenike, Konservatorij, Eichplatz, Markt, sve.

Gablec u Rathauskelleru. Šetnja po gradu, Anatom. i fiziol. institut. Tramvajem na Saalbahnhof, dosta daleko od Weimergera Bahnhofa.

Jena. Kule: Pulverthurm, Johannesturm.

Na jednoj kući natpis: *Das Leben ohne Freunde lasse du den Torren Den zum fröhlichsein sind und ja geboren.*⁹⁷

Kod Johannis kule [...] Jablan(?) i Friedenskapel 1816., sva je s cementom pokrpana, samo izdrži.

—

Univerza stoji na mjestu staroga grada.

—

Grb grada grozd, dakle su rado pili.

Doživljaj u Leipzigu

Pred ulazom u izložbu stajao sam na asfaltu za bicikliste. Jedan Švaba (!) zaletio se sa biciklom u moja leđa.

On: „Hörens mit“?⁹⁸

⁹⁷ Ispravno: „Das Leben ohne Freunde, lasse du den Toren, denn zum fröhlichsein sind du und ich geboren.“ (Život bez prijatelja prepusti budalama, jer ti i ja za veselje smo rođeni.)

⁹⁸ Čujješ li?

Ja: „Nein ich spuhre.“⁹⁹

O: „Sein sie hast?“¹⁰⁰

J: Mit Vergnüen aber was?¹⁰¹

Das ist Fahrradweg.¹⁰²

Das wusst ich nicht ich bin an Fremder.¹⁰³

Woher?¹⁰⁴

Ein Kroatel¹⁰⁵

On: Da ste zdravo, oprostite i ja sam. (Reko mi ime ali ne upamtih). Rekoh mu moje ime.

O poznam vas po novinama.

Tako se razgovarasmu onda bar ½ sata. Zvao me na sastanak u Hotel Park. Isti je u jednoj tvornici inžinir.

Razni napisi na tanjurima.

Jena. Kolodvor, idući na zahod opazio sam da je tu kao i drugdje u Njemačkoj odjel za muške dalje: pitam jednog željezn. slugu, za što su za muške dalje, za ženske bliže zahodi. „Die frauen haben ja kanen Zapfen“!¹⁰⁶

Jena 24/7. objed na kolodvoru. U 2 s. brzovl. u [...]

Dospjeli 24/7 u Nurnberg u 5.50 po podne. Odsjeli Hotel Nurnberger Hof. Usput vidili Rudolf[...], Saalfeld, tvrđavu Bamberg, Furth.

Gledali Sachstube, Durerovu kuću, vijećnicu, biblioteku, Sebaldovu i Marije crkvu.

Kafu pili u Caffè Kusch, večerali Automat.

25/7. Fruštuk u hotelu dobar. U Lorenzkirche, Frauenkirche (katol.), Sebalduskirche, lijepi grob. spomenik, St Moritz sa Bratwurstglocklein, Burg sve u nutri vidli, [...] Durershaus, German museum. Novac mijenjali kod banke Kohn. Objedovali Hotel Weisser Hahn. Po podne malo spavali.

Sunce kiša sunce.

Vidio još kuće Stadtbibliothek, Hans Sachs spomenik, [...] Neptun Brunnen, Rathaus[...] etc, etc.

⁹⁹ Ispravno: „Nein, ich spure.“ “Ne, prtim skijama.”

¹⁰⁰ Budite brzi.

¹⁰¹ Sa zadovoljstvom ali što je to?

¹⁰² Ispravno: „Das ist Fahrradweg.“ “To je biciklistička staza.”

¹⁰³ Ispravno: „Das wusste ich nicht. Ich bin ein Fremder.“ “To nisam znao. Stranac sam.”

¹⁰⁴ Odakle?

¹⁰⁵ Hrvat.

¹⁰⁶ Ispravno: „Die Frauen haben ja keinen Zapfen.“ “Žene nemaju klin (čep).”

25/7. Danas u Dürerhausu sastao prvoga Hrvata. Rekao mi je da je iz Osijeka. Čini mi se da je Firimml Hotio razgovarati, ali ja sam otišao.

Cijeli dan sad sunce sad kiša.

Po podne malo spavali onda išli okolo Frauentor, Spiltertor, Laufertor, Wasserthurn etc. Okolo izvana zidova gradskih. Posjetili Egidovu crkvu, Melantonov spomenik, Gräblertor, [...] Wilim I. Petterhaus, kuću u kojoj je Gustav Adolf II. stanovao. Naokolo po gradu. Južinali u Kafe Markt, ženska podvorba, opet u Kavani Kusch, pili pivo, jer kis. kava.

Tiefer Brunnen u Burgu, kopali zarobljen. 30 godina. Dubok je 77 m. Samo 6 m. je zidano, ostalo sve u pećini dubeno. Dolje vode dva izlaza tajna hodnika, jedan u Vijećnicu, po tom se može vani(?), a drugi je djelomice zasut i vodi do Johannes groblja. Ako se voda dolje baci treba 6 sekunda dok padne u vodu.

—

26/7. Fruštuk u hotelu. Vlakom u 8.02 krenuli u Monakov. Preko Schwarzbacha, Wortha, Nördlingena, Donauwörtha, Augsburga. Došli u München u 11.17 o podne. Odsjeli Hotel Habsburg II. kat, soba 221. Lijepa soba 6m.

Objedovali u Habsburg. Vidili kavanu u Neustadt Strasse koju su jučer demolirali jer gazda nije hotio dati svirati patriotske pjesme.

O sporu između Austrije i Srbije izašla opet tu posebna izdanja novina. Socialiste su proti rata.

Po uglovima plakati da se austrij. podanici zovu pod oružje, putem austr. konzulata. Narod inače sklon Austriji. Po šajbama na izlozima napisi „Hoch Oesterreich, nieder mit Serben“, Hoch Deutschland, Hoch unser Bundesgenosse, Hoch die Kaisertruen Kroaten“, Nieder mit den Serben¹⁰⁷ itd. Ogorčenje protiv Srba. Svake ure nova izdanja po uglovima. Dakle rat.

—

Vrijeme ružno po malo štrapa užasan vjetar na putu oko Schwarzwalda(?) vikor poharao šumu i polja. Drveće s korijenom iščupao i prelamao.

—

U ½ 4 tramvajem u Nymphenburg. Razgled grada.

¹⁰⁷ Naprijed Austrija, dolje Srbi, naprijed Njemačka, naprijed naši saveznici, naprijed carski Hrvati, dolje Srbi!

27/6. München. Fruštuk u [...] Razgledavali gradnju Deutsches Museum, Markthalle, razne ulice, Theatinerkirche, Pinakoteku, [...] U ½ 11 posjetili Zlatu Kuhač Scharnagel,¹⁰⁸ Innere Wienerstr. 42. Djeca joj govore hrvatski. Maksimilaneum Objed Hofbrauhaus. Poslije malo legli.

Južina u kavani kod kolodvora.

—

Opet svaki čas buletini po uglovima. Rat!

Popeli se u glavu „Bavarije”.¹⁰⁹ Još trojica Hrvati, svi pet u glavi bili Hrvati. Bavarija je imala onaj moment hrvatsku pamet.

Sastali Gerersdorferove.¹¹⁰

Večerali kod Zlate, ja malo ulovio [...] legli spat o po noći!

Gerer. došao iz Stuttgarta.

28/7. Kiša. Zakasnili na [na] jutarnje vlakove. Meni jako zlo. Prošetali po gradu. Pinakoteke, obelsik, gablec i objed u hotelu. Hladno.

—

Antikvar Rosenthal je u Brionergasse.

—

Setz dich uber alles Weg

freue dich über jeden Dreck!¹¹¹

—

U 1.46 o podne brzovlakom preko Rosenheima, Trauenberga u Salzburg. Prispjeli 4.20. Dočekala nas punica s Emilom. Odsjeli Hotel Habsburg, III. kat 30. Posjetili Hohensalzburg, večerali u [...]

29/7. Jutrom posjetili stolnu, franjevačku, petrovu crkvu i druge sve znamenitosti. Mirabell-grad i vrt. Objedovali Salzburger Volks keller.

[...]

¹⁰⁸ Zlata Scharagl, rođ. Kuhač (1885. 1949.), supruga njemačkoga političara i minhenskoga gradonačelnika Antona (1925. 1933.).

¹⁰⁹ Minhenska znamenitost. 19 metara visok i devedesetak tona težak brončani kip žene s lavom, utjelovljenja bavarske državnosti, snage i slave.

¹¹⁰ Vjerojatno obitelj Vilka Gerersdorfera, supruga Feodore i zeta E. Laszowskoga.

¹¹¹ Sve pobijedi, raduj se svakom govnu.

Došli u Villach u 7.38, dalje u 8.00, došli u Marburg¹¹² 9.20. Večerali na kolodvoru. Čekali na brzovlak do 2²⁰ jer je imao zakašnjenje 40. Prispjeli u Steinbruck¹¹³ u 4.20 jutro. Nema vlaka za Zagreb jer je radi rata obustavljen promet. A moramo imati propustnicu od polit. oblasti u Celju. Brzojavio Schölleru, da mi nabavi auto. U 9¹⁰ otišo s Finikom u Celje. U ½ 12 digo kod magistrata propustnicu. Vratili se u Steinbruck u 1 sat o podne.

—
Vojnici napisali na vagone (vidio u Steinbrucku)

„Ab 1 August täglich frisches Serbenbauschel.“¹¹⁴

—
Aus Gute den Serben gewidmet.¹¹⁵

Serbengyulyas 30 K.¹¹⁶

Vrativši se kući našao sam, da su sva društva pogledom na moje djelovanje obustavljena. Tako i moj Zmaj... Nastupa mrtva sezona...¹¹⁷

31. VII. Sve kipi u gradu protiv Srba. Rat je 28. VII. navješten Srbiji. Sve se sprema. Vojska neumorno radi... Pod večer gungule protiv Srba.

Popodne sam na nagovor prijatelja Hanuša prodao moj Browning za 60 Kr. Josipu Scheineru, kadetu 53. pukovnije. On nije mogao to oružje dobiti ni u Pragu ni u Beču, a polazio je u rat. Inače bi bio morao ovaj izručiti policiji, kako su to naredbom odredili.

2. VIII. U večer demoliraju srpsku kavanu „Narodnu kavanu“ na Jelačićevom trgu.¹¹⁸ Sve polomiše i spališe. Grozno. O ljudji za što tako. Čujem da je kavanarica Beloševićka izazvala to...

¹¹² Maribor.

¹¹³ Ispravno Steinbrück (Zidani Most).

¹¹⁴ Od 1. kolovoza dnevno svježi srpski čekić.

¹¹⁵ Iz dobrote posvećeno Srbima. (Uz rečenicu se nalazi risarija vješala).

¹¹⁶ Srpski gulaš 30 kruna.

¹¹⁷ Naredbom vlasti iz srpnja 1914. rad svih društava bio je dokinut, a dopuštao se samo onaj koji je odgovarao ratnomu stanju dakle, ponajprije humanitarni. No, i za to se moralo ishoditi posebno dopuštenje.

¹¹⁸ Prema pisanju onodobnoga tiska povod događaju bilo je bacanje kamenja iz spomenute kavane na spontano sabranu povorku koja se sa slikom ubijenoga prijestolonasljednika kretala od Ilice preko Jelačićeva trga. Navodno je na prosvjednike ispaljeno i nekoliko hitaca. Nakon toga razbježnula je masa u potpunosti uništila lokal.

Vidimo svakojake znakove... oduševljenje protiv Srba raste... e da, lako prema Srbiji, ali ako se Rusija umiješa?...

5. VIII. U 6 s. ujutro pošao sam s Josipovca s dr. Deželićem, oba providena [...] u rukasacima put Sljemena. Poslije 8. bili smo kod Kraljičina zdenca, gdje smo si spremili fruštuk, dobro [...] i dobro vino. Ja sam to priredio. Poslije toga smo pošli Elvirinim putem dalje. Stigli smo u hladovini šume pokraj lječilišta Brestovca do turističke kuće. Tu smo se odmorili i nahranili dobro. Popeli smo se do piramide, i uživali divan pogled na Zagorje. Upravo je bio krasan čist dan.

Pošto smo se odmorili popodne smo kretali prema kući cestom i popreko šumom na Gračane. Zadnji dio puta do Gračana bio vrlo tegotan, jer je bio vrlo strm i kamenit, kao da polazimo po žlijebu od oštra kamenja! Vrlo neugodno putovanje nizbrdice!

Došli smo sretni i veseli u Gračane, gdje smo kod Kosa južinali.

Na Josipovac k meni, stigli smo oko 7 s. na večer.

Tu smo oboje sjeli pod lipu u vrtu i krepili se. Pridružio nam se i prijatelj Nikola Cerjak, kateketa, koji je slučajno gore šetao. Sproveli smo ugodno neko vrijeme.

Danas je Rusija navijestila rat Austriji i Njemačkoj. Pomoz Bog!

15. VIII. Poslije podne bio sam s Finikom, djecom i punicom u Podsusedu kod Krištofovih. Kupali se u Savi. Krištof je lijepo uredio svoj mali posjed ondje.

15. VIII.¹¹⁹ Počeo dijeliti darove ljubavi ranjenim vojnicima, koji u masama dolaze u zagrebačke bolnice.

27. VIII. U 6 s. u jutro pridružio sam se zavjetnoj procesiji, koju je iz stolne crkve vodio nadbiskup dr. Bauer uz asistenciju klera u Remete.

Krenuli smo u 6²⁰. Bilo je na procesiji do 25.000 ljudi razne dobe i stališa. Upravo veličanstveno. Cijeli Kaptol, vlada, načelnik Holjac i drugi Procesija za sretnu pobjedu u ratu, koji je evo svim užasima uplamtio.

U Remetama bila pod lipama najprije propovijed. Propovijedao nadbiskup vrlo patriotski i jezgrovito. Tu je nadbiskup pod vedrim nebom odslužio misu. Poslije se vraćali u Zagreb i u 1/2 12 stigli u stolnu crkvu, od kuda se razidosmo.

Pošao samnom i dr. Velimir Deželić st.

6. IX. Popodne vlakom otputovao sa suprugom u Karlovac. Objedovali smo kod Hampela. Njezin je rođendan.

¹¹⁹ Događaj je očito krivo datiran. Ili zapis prije njega.

U 2²⁰ otputovali vlakom i stigli u Zorkovac Polje i pješke u Trešćerovac k Miceku. Ljubazno nas on i Paula primili. Poslije južine vozio sam se s Micekom po Kupi na motornom čamcu do Trga.

7. IX. Dopodne šetao s Micekom, a poslije podne odvezo se s Micekom na ponijima preko mosta kod ozaljske centrale na Vrhovac k župniku Anti Zmajloviću. Na tavanu župne crkve našao sam više vrijednih knjiga. Ondje je cijela hrpa knjiga što propada. Neke smo pobrali sobom.

Zmajlović mi dao za zem. arhiv glagoljsku maticu krštenih od 1684. To je dakako javio nadbiskupu koji je to odobrio.

Podvorio nas dobrom južinom. Ima gazdaricu i djece.

Pod večer se vratismo kući. Micek sam upravljao konjima.

8. IX. U jutro odvez[a]o sam se s Micekom kolima preko Jaškova, Trnašnice, Stativa, Modruš Potoka u Lipnik k župniku Nikoli Belaviću. On nije bio doma već kod sv. Petra je imao misu. Ja sam zamolio njegovu gazdaricu Anku Muravec(?), da priredi dobar objed, što je ona i spremila. Tak[o] oko 2 s. došao Belavić i bio vrlo veseo našem posjetu. Objedovali sjajno i dobro pili.

Oko 4 s. krenuli smo dalje. U Ribniku posjetili u gradu bilježnika Grandavca i kod ovog pili dobro vino. Od onuda odvezli smo se u Žakanje gdje smo skrenuli k župniku Prezelju(?). Ondje se sastali s Vilmom Soretić,¹²⁰ nekoč mojom dušmankom. Ona bila vrlo pomirljiva tona.

Micek ju silno dražio...

Od onuda odvezli se preko Brloga i Kamanja novom cestom u Ozalj, kamo smo stigli u ½ 8. Posjetili župnika Gašu Grandavca. Tamo smo kratko večerali. Bio u društvu s nama ozalj. učitelj Schreiger(?)¹²¹ koji se baš vratio kao ranjenik iz Srbije. Dobio je kod Krupnja tane preko šije, tik uz zatiljak. Pripovijedao, kako je ovako ranjen ležao na bojištu, i počeo se u noći silno tresti od groznice. Jedan do njega ležeći srpski ranjeni vojnik, pokrio ga svojom kabanicom. Plemeniti čin neprijatelja... brata. Onu kabanicu je bio donio sobom. Oko 10 s. bili u Trešćerovcu.

¹²⁰ Vilma je bila kći Antonije Komadina (prije udane Praunsperger), tetke N. Tomašića. Laszowski je s njom imao znatnih problema u mladim danima. Naime, ta se dama udana za Vladina tajnika Franju Soretića i majka dvoje djece, svojevremeno pomamila za Laszowskim. Čini se da ni on nije bio ravnodušan. Njezin je suprug krajem osamdesetih godina 19. stoljeća na svadbi šogorice Marije, koja se udavala za Stjepana Širolu, potaknut druženjem supruge i Laszowskoga, u izljevu ljubomore i u pripitome stanju prijetio da će ustrijeliti suprugu i djecu. Kraj „ljubavnog trokuta” dogodio se nešto poslije, otvorenom Soretićevom prijetnjom mladom ljubavniku koji se, izgleda, pobojao za vlastiti život. Vilma je s Emom Partaš poslije odigrala još jednu važnu rolu u životu Laszowskoga. Upoznala ga je s nećakinjom Astom pl. Claudius, s kojom je ovaj poslije stupio u ne pretjerano skladan brak.

¹²¹ Nažalost, ime je teško čitljivo i naknadno je dopisano običnom olovkom.

9. IX. Do podne šetao s Micekom. Po podne odvezao se s njime u Krašić, gdje smo na čas posjetili župnika Huzeka i odvezli se dalje u dvor Kostel, vlasništvo vel. župana u m. Franje pl. Kukuljevića. On i supruga mu dočekaše nas veseli i mili. Sjajna južina, ugodna zabava.

Pod dvorom vidili mlin, što ga je nedavno razbila bujica, prolom oblaka.

Već u noći se vratismo kući.

10. IX. Popodne otputovao sam sa Finikom kući u Zagreb, stigo u ½ 9 noć...

12. IX. Poslije podne bio sam sa suprugom u Podsusedu kod dr. Krištofa.

26. IX. Subota. Bio s prijateljem Rudolfom Lubynskijem. On se samnom oprostio jer polazio u rat u Srbiju.

Danas sam čuo od prof. V. Klaića,¹²² kako [je] on doznao iz sigurnoga vrela, kako Mađari koketiraju s njemačkim princom Eitelom Hohenzollernom,¹²³ koga bi volili za kralja. Beštije!

27. IX. Popodne bio sam s familijom u Podsusedu kod Krištofovih.

ad 26. IX. Govorio sam s majorom D'Eljijom i rekao mu, da bi želio, da gradska biblioteka daje na čitanje knjige ranjenicima. On je bio tom ponudom vrlo zadovoljan.

28. IX. Predao sam voj. zapovjedništvu u Zagrebu, memorandum glede porabe grad. biblioteke od ranjenika.

13. X. U večer kod mene društvo: Dr. V. Deželić sa suprugom, Milan Stahuljak te Ivo Muhvić.¹²⁴ Muzikalno veče vrlo lijepo, do poslije po noći.

16. X. Jutarnjim sam vlakom otputovao u Karlovac i popodne vlakom do Zorkovac Polja. Onamo stigo u 3 s. popodne. Pošao pješke u Trešćerovac. U to doba bila jaka kiša i poplavila cestu. Ja sam gazio vodu preko gležnja. Nisam se ni sazio kad sam došao u Trešćerovac. Još sam iste večeri s Micekom mnogo šetao.

17. X. U Trešćerovcu. Micek bolestan, no dobro raspoložen.

Pripovijedao je kako je Gmaz u Sarajevu postupao sa Srbima koje je preslušavao:

Generali:

¹²² Laszowskom je Vjekoslav Klaić bio gimnazijski profesor. Otada datira i njihovo poznanstvo. Ostalo je zabilježeno da ga je ispitivao na kraju prvoga gimnazijskog razreda 1887. Laszowski je tada još uvijek školu pohađao privatno polažući završne ispite u karlovačkoj ili zagrebačkoj gonjogradskoj gimnaziji.

¹²³ Eitel Fridrik, sin Vilima II., njemačkoga cara.

¹²⁴ Ivan Muhvić (1872. 1942.). Skladatelj i dirigent. Prijatelj Laszowskoga po Družbi, glazbi i kapljici.

Ime, zvanje, što si?

Srbin.

Ne ti nisi Srbin već Hrvat.

Nisam nego sam Srbin.

Miško vodi ga u buharu!

Drugi dan isto i u zatvor o kruhu i vodi. Treći dan isto pošiljao ga na premišljanje.

Četvrti isto. Što si?

E gospodine, Hrvat vjere pravoslavne!

18. X. U Trešćerovcu.

19. X. Popodne otputovao, u ½ 9 bio kod kuće.

24. X. Poslije objeda bio kod Miceka na crnoj kafi. Bio je vrlo zlovoljan, te je mene dobrano uvrijedio...

Na večer poslije večere došo k nama prijatelj Francek Schöller, zlatar sa suprugom Suzanom. Priredili čaj. On pio bilikum. Bila i Danica Vukova, koja je od kuće putovala nekuda u svoje mjesto. Ugodna zabava. Subota.

11. XI. Na Martinje bio kod mene na večeri Franjo Šaban. Ostao kod mene spavati u mojoj sobi na otomanu, jer nije mogao kući...

19. XI. Pošao sam o podne sa Svečekom Gajem u audijenciju k nadbiskupu Baueru, da ga u ime B.H.Z. pozovemo na zabavu koju priređujemo 22. XI. u Streljani u korist ranjenika.

22. XI. Velika zmajska zabava u Streljani u korist ranjenika i njihovih familija. Ja ondje vršio funkciju domaćina. Došao je i nadbiskup dr. Bauer s Barleom. Snjima se gotovo sat zabavljao, i pili s njime (i Deželić i Širola) rizling. Zabava potrajala do kasno u noć. Vrlo posječena i ugodna.

1. XII. Slavio sam petogodišnjicu moga sina Pavla. Na večer kod nas: Dr. V. Deželić sa suprugom, Fr. Šaban, M. Stahuljak, Dr. Franjo Bučar i supruga mu. Ugodna muzikalna večer.

Zabava do poslije po noći.

5. XII. Oko 12. u podne na audijenciji kod nadbiskupa Bauera, kojemu smo čestitali naslov prvog taj. savjetnika. Ja sam zastupao B.H.Z., dr. Deželić, dr. Markulin i Stj. Širola: Pjev. društvo, Katol. kazino, Dobrotvor i Kolo hrvatskih književnika.

6. XII. Bio Miceku (Tomašiću) čestitati mu imendan. Pjevali rusku i crnogorsku himnu (u ratno vrijeme). Došo slučajno i prof. Klaić i čuo...

23. XII. Bio Miceku želiti sretne svetke. Bio na crnoj kafi. Poslije s njime u Hipot. banki. Darovao mi 100 kr...

24. XII. Ugodna badnja večer u krugu moje mile djece i obitelji. Nu nije onako(?), jer je rat...

26. XII. Poslije podne posjetio me je poljski bjegunac Emil Rothkachl, koji je namješten u Brešcu. Poslao mi ga dr. Bučar. Čini se da je Židov, ali simpatičan mladić. Pridošo još i mladi Velimir i Stanko Deželić i otac Velimir te dr. Krištof i supruga. Prvoj trojici ponudio dobrodošlicu. Vesela večer!

Mali Rothkachl donio dobar šnaps(!)?